

VILNIAUS GEDIMINO TECHNIKOS UNIVERSITETAS

ARCHITEKTŪROS FAKULTETAS

ARCHITEKTŪROS KATEDRA

Gilma Teodora Gylytė

KALĖJIMAS VILNIUJE, PAGIRIUOSE

PRISON IN PAGIRIAI, VILNIUS

Baigiamasis magistro darbas

Studijų programa ARCHITEKTŪRA, valstybinis kodas 62105M102

Specializacija STATINIŲ ARCHITEKTŪRA

Mokslo kryptis MENOTYRA

Vilnius, 2008

Vilniaus Gedimino technikos universitetas
Architektūros fakultetas
Architektūros katedra

ISBN   ISSN
Egz. sk.   1
Data   2008-06-00

Architektūros studijų programos baigiamasis magistro darbas

KALĖJIMAS VILNIUJE, PAGIRIUOSE

Autorius: Gilma Teodora Gylytė

Kalba

☒	Lietuvių
☐	užsienio

Anotacija

Kalėjimas yra visuomenės atspindys. Keičiantis baudmės sampratai ir ideologijai, keičiasi ir kalėjimo architektūrinė išraiška. Baigiamajame darbe nagrinėjamas modernaus kalėjimo ir dabartinės baudmės ideologijos santykis, socialiniame, urbanistiniame, psichologiniame ir architektūriniame kontekste.

Remiantis analizės išvadomis, kalėjimas projektuojamas miesto principu. Kuriama iliuzinė tikro miestelio atmosfera. Kalinys turi savo namą, dirba darbą, mokosi mokykloje, turi kaimynų. Tai tarsi labai didelė kompleksiška mokykla, bandanti ugdyti kalinio, kaip piliečio ir miestelėno savimone.

Visas miestas įkastas į žemę, todėl iš visų miestelio perspektyvų kalinamasis mato betoninę sieną. Taip išreiškiama baudmė.

Šiaurinėje dalyje, siena pradeda trūkinėti. Pro kelis įtrūkimus, kaliniui atveriamas fiksuotas vaizdas į šlaitą ir į toliau esantį mišką – į laisvą pasaulį. Taip išreiškiama laisvė.

Įkastas į žemę miestas neslepia savo funkcijos, bet garsiai apie ją nešaukia. Taip jis tampa „kažkuo“, tarp požemio ir žemės, „kažkuo“, kas nematoma bet jaučiama.

Darbą sudaro 7 dalys: įvadas, analitinė dalis, vietos tyrimai, variantinis projektavimas, išvados, projektas.

Reikšminiai žodžiai: kalėjimas, izoliacija, miestas, integracija.

Vilnius Gediminas Technical University
Faculty of Architecture
Department of Architecture

ISBN   ISSN
No. of copies   1
Date   2006-06-12

Architecture study programme master thesis.

PRISON IN PAGIRIAI, VILNIUS

Author : Gilma Teodora Gylytė

Language

☐	Lithuanian
☒	Foreign

Annotation

The prison is the reflection of the society. Ideology of punishment is changing along with the prison image. The research is based on relation between a modern prison and contemporary punishment ideology in the social, urban, psychological and architectural context.

According to the results of the research, the prison is designed as a city. The illusion of a real city is created. The prisoner has his own house, he goes to work in the morning, studies at school, has his own neighbors. This is a sort of a very big complex school, which tries to cultivate the inmate's self awareness of being a real citizen.

The whole city is dug into the ground. The retaining wall becomes the prison cities enclosure. From all the cities perspectives the inmate sees only this concrete wall. That is punishment.

The northern part of the wall becomes discontinuous. These few openings focus the view to the slope, to the forest, to real life. That is freedom.

The project consists of 7 parts: introduction, analytical research, situation analysis, experimental design and the project.

Key words: prison, isolation, city, integration.

PAVEIKSLŲ, LENTELIŲ IR BRĖŽINIŲ SĄRAŠAS	6
ĮVADAS	8
1. ANALITINĖ DALIS	10
1.1. KALĖJIMAS SOCIALINIAME IR URBANISTINIAME KONTEKSTE	10
1.1.1. Kalėjimo įvaizdis	10
1.1.2. Kalėjimas urbanistiniame kontekste	12
1.1.3. Modernių kalėjimų ir bausmės ideologijos raida.....	15
1.2. KALĖJIMAS KAIP ARCHITEKTŪRINIS - PSICHOLOGINIS OBJEKTAS	16
1.2.1. Kalėjimo viešojoji erdvė	17
1.2.2. Kalėjimo gyvenamoji erdvė.....	22
1.3. KALĖJIMAS KAIP SAUGOMA ARCHITEKTŪRINĖ VERTYBĖ	23
1.3.1. Susiję dokumentai.....	24
1.4. TARPTAUTINIAI DOKUMENTAI IR REKOMENDACIJOS	25
1.5. KALINIMŲ ĮSTAIGŲ PROJEKTAVIMAS LIETUVOJE.....	27
1.5.1. Laisvės atėmimo įstaigos: normos ir reikalavimai	28
1.6. ANALITINĖS DALIES IŠVADOS	29
2. VIETOS TYRIMAI	30
2.1. LUKIŠKŲ KALĖJIMO – TARDYMO IZOLIATORIAUS IŠKĖLIMAS.....	30
2.2. SOCIALINIS KONTEKSTAS	31
2.3. URBANISTINĖ APLINKA	31
2.4. VIETOS TYRIMŲ IŠVADOS	33
3. VARIANTINIS PROJEKTAVIMAS	34
3.1. A VARIANTAS	35
3.2. B VARIANTAS.....	38
3.3. PALYGINIMAS SOCIALINIŲ / URBANISTINIŲ ASPEKTU	41
3.4. PALYGINIMAS PSICHOLOGINIŲ / ARCHITEKTŪRINIŲ ASPEKTU	43
3.5. IŠVADOS	44
4. PROJEKTAS	45
4.1. PROJEKTAVIMO PROGRAMA	45

4.2. IDĖJA	46
4.3. URBANISTINIAI SPRENDINAI	47
4.4. GENPLANAS	48
4.5. FUNKCINĖS ZONOS	50
4.6. KONTROLĖ IR SAUGUMAS	53
4.7. NAMŲ ARCHITEKTŪRA	54
4.8. TECHNINIAI EKONOMINIAI RODIKLIAI	57
4.9. KONSTRUKCINĖ IR INDŽINERINĖ DALIS	58
 IŠVADOS	 59
LITERATŪROS SĄRAŠAS	60
PAVEIKSLŲ ŠALTINIŲ SĄRAŠAS	62
PRIEDAI	63

PAVEIKSLŲ, LENTELIŲ IR BRĖŽINIŲ SĄRAŠAS

1. pav. Kalėjimas ArnHEME, Olandijoje (Koepel Prison Arhem)	10
2. pav. Kalėjimas Madride (Modelo prison Madrid)	10
3. pav. Kalėjimai Olandijoje – Amsterdamė, Maastrikte.	11
4. pav. Siena	11
5. pav. Kalėjimas Šveicarijoje.	11
6. pav. Lukiškių kalėjimas – tardymo izoliatorius.....	12
7. pav. Kalėjimas Danijoje, arch. Hohesinn Arcitektur (Justizzentrum Leobeden).	12
8. pav. Federalinis įkalinimo centras Los Andžele (Los Angeles Federal Detention Center).....	13
9. pav. Federalinis įkalinimo centras Majamyje (Miami Federal Detention Center)	13
10. pav. Kalėjimas Danijoje.....	13
11. pav. CCA super griežto režimo kalėjimas JAV (CCA supermax prison, USA).	14
12. pav. Valstijos kalėjimas JAV (Gotham State Penitentiary).	14
13. pav. Panoptikonas	15
14. pav. Idėjinis kalėjimo genplanas.....	17
15 pav. Kalėjimo kiemeliai	18
16. pav. Vaizdas į centrinę “gatvę”.....	19
17. pav. Renovacijos schema.....	19
18. pav. Kalėjimo vaizdas iš viršaus.....	20
19. pav. Pjūvis per „namą“.	20
20. pav. Vidiniai kiemeliai. Atskirti vyrų ir moterų korpusai.....	21
21. pav. Teorinis kalėjimo modelis, arch. Buschow Henley	22
22. pav. Kalėjimas Danijoje, arch. Hohensinn Architektur	22
23. pav. Kalėjimas Lelystad.....	22
24. pav. Renovacijos projektas.	23
25. pav. Vilniaus miesto schema.	30
26. pav. Nagrinėjamos teritorijos vieta Pagirių seniūnijoje.....	32
27. pav. Nagrinėjamos teritorijos gamtinė aplinka.	32
28. pav. Sklypo esamos infrastruktūros ir gamtinė schema.....	33
29. pav. A variantas. Kalėjimo vaizdas.	35
30. pav. A variantas. Kalėjimo genplanas.	35
31. pav. A variantas. Funkcinė schema.....	36
32 pav. A variantas. Programos proporcija.....	36
33 pav. A variantas. Kalėjimo pjūvis.....	37
34 pav. A variantas. Kalėjimo planai.....	37
35 pav. B variantas. Kalėjimo vaizdas.....	38
36 pav. B variantas. Kalėjimo genplanas.....	38
37 pav. B variantas. Funkcinė schema.....	39
38 pav. B variantas. Erdvių schemos.....	39
39 pav. B variantas. Kalėjimo pjūvis.....	40
40 pav. B variantas. Kalėjimo planai.....	40
41 pav. A varianto vertinimas.....	41
42 pav. B varianto vertinimas.....	41
43 pav. A ir B varianto vertinimas.....	42
44 pav. A ir B varianto vertinimas.....	42
45 pav. A ir B varianto vertinimas.....	42
46 pav. A ir B varianto vertinimas.....	42
47 pav. A ir B varianto vertinimas.....	43
48 pav. A ir B varianto vertinimas.....	43
49 pav. Vaizdas nuo pagrindinio kelio	46

50 pav . Ideologinės schemos	47
51 pav . Situacijos schema	47
52 pav . Miesto vaizdas iš viršaus, šiaurinės pusės	48
53 pav . Miesto skersinis pjūvis	48
54 pav . Kalėjimo genplanas	49
55 pav . Pagrindinės funkcinės zonos	50
56 pav . Nerėžiminė dalis. Patekimų schema	50
57 pav . Sienos vaizdas nuo šlaito.	51
58 pav . Kalinamųjų patekimas į kalėjimą	52
59 pav . Rėžiminė zona	52
60 pav . Funkcijų pasiskirstymas mieste	53
61 pav . Funkcijų pasiskirstymas mieste	53
62 pav . Namų architektūros principinė schema	54
63 pav . Namukų tipai	55
64 pav . Viešos paskirties namai	55
65 pav . Kameros	56
66 pav . Bažnyčios vaizdas pro sieną.	56
67 pav . Sienos orientacijos principinė schema	57

TYRIMO OBJEKTAS

Tiriamasis objektas – modernus kalėjimas, bausmės ideologijos kaita ir jos įtaka kalėjimo architektūrai. Tiriama nauji kalėjimo modeliai, visuomenės samprata, architektūrinė išraiška ir įtaka kaliniui, kalėjimo gyvenimo organizavimas, kalėjimo integracija į miestą, įtaka miestui, konteksto įtaka kalėjimui, kalėjimo įtaka urbanistiniam ir socialiniam kontekstui, kalėjimo erdvių analizė.

TYRIMO NAGRINĖJIMO KRYPTYS IR RIBOS

Dėmesys koncentruojamas į kalėjimo ideologiją, į jos raidą nuo XIX a. iki šių dienų. Nagrinėjama kaip bausmės ideologijos kaita keitė kalėjimo architektūrą. Modernaus kalėjimo tema analizuojama socialiniu, urbanistiniu, architektūriniu, psichologiniu ir funkciniu aspektais. Aspektai, pagal kuriuos analizuojama tema, pasirinkti nagrinėjant kalėjimą ne vien tik kaip pastatą, bet kaip modernios visuomenės atspindį jame, kaip vientisą autonomišką miesto organizmą, izoliuotą erdvę.

TEMOS AKTUALUMAS

Kalėjimas šiandien neveikia taip, kaip jis turėtų veikti. Naujos kalėjimo perauklėjimo funkcijos, neveikia jo architektūrinėje struktūroje. Taikomas resocializacijos principas nedarba kartu su kalėjimo aplinka, todėl daugelis tokių eksperimentų žūva. Kalėjimo architektūra - mažai nagrinėta tema. Kadangi kalėjimo architektūrą tiesiogiai veikia jo ideologija, kartu turi būti nagrinėjami ir socialiniai, psichologiniai ir politiniai aspektai.

Kalinių skaičius didėja, didėja ir recidyvistinių kalinių procentas. Tai išvada, jog kalėjimas vis dar atlieka tik laikiną nusikaltėlio paslėpimo nuo visuomenės vaidmenį.

TEMOS PROBLEMIŠKUMAS

Kalėjimas – labai kompleksiškas ir platus įvairių problemų sprendimas. Tai mažai nagrinėta sritis, neturinti daug analogų. Pagrindinės problemos:

- Socialinis ir urbanistinis kontekstas. Visuomenės baimė kalėjimui.
- Architektūrinis ir psichologinis kalėjimo kontekstas. Kokia turi būti kalinamojo erdvė.
- Kalėjimo ideologija. Architektūros priklausomybė nuo jos.

TYRIMO TIKSLAS

Pagrindinis darbo tikslas – modernus kalėjimas integruotas į aplinką, projektuojamas urbanistiniame, socialiniame, psichologiniame ir ideologiniame kontekste.

TYRIMO UŽDAVINIAI

- Išanalizuoti kalėjimo (bausmės) ideologijos raidą ir jos atsindį architektūroje;
- Suprasti kalėjimo kaip simbolio prasmę;
- Aptarti socialinio konteksto įtaką kalėjimo architektūrai;
- Išsiaiškinti aplinkos (architektūros) poveikį kalinamajam;
- Ištirti naujausius kalėjimų pavyzdžius;
- Ištirti naujausius taikomas principus kalinių integravimui į visuomenę;
- Išanalizuoti kalėjimo vietą socialiniais ir urbanistiniais aspektais;
- Remiantis sužinotais faktais, parengti kalėjimo konceptualų modelį;
- Rengiant konceptualų modelį nagrinėti pačias įvairiausias sąlygas kalėjimui;
- Taikiai integruoti kalėjimą į miestelio teritoriją, į jų gyvenimą ir gyvenseną.
- Parengti architektūrinį kalėjimo projektą.

DARBO METODAS

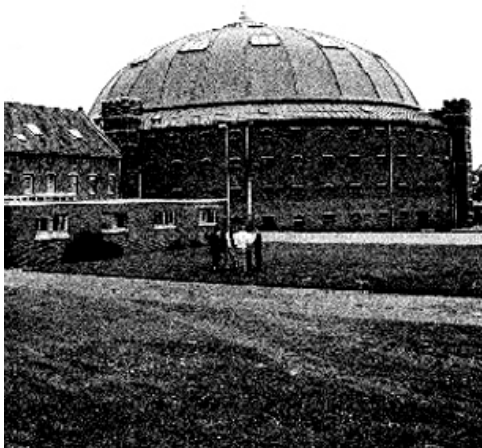
Darbo metodas – gili kalėjimo analizė įvairiais anksčiau minėtais metodais, vietos analizė, variantinis projektavimas, įvairių galimybių tyrimas.

1.1. KALĖJIMAS SOCIALINIAME IR URBANISTINIAME KONTEKSTE

1.1.1. Kalėjimo įvaizdis

Kalėjimas yra bausmės simbolis visuomenei. Pasak M. Foucault, kalėjimai ir įkalinimas sudaro pagrindinę „drausminės visuomenės“ savybę [1]. Ši žodžių junginį jis vartojo apibūdinti moderniosioms visuomenėms, kuriose drausmė sukuriama nuolatos stebint, kontroliuojant ir baudžiant žmones. Kalėjimas visuomet buvo ir yra priemonė pademonstruoti valstybės valdžią visuomenei, suvaldyti individus, pažeidusius socialinę tvarką. Todėl iki XIX a. bausmė visada vykdavo viešai pažeminant žmogų, tiesioginės galios demonstravimo principu. Nuo XIX a. pab. imta manyti, jog kalėjimas gali išmokyti nusikaltėlius santūrių drausmės ir klusnumo taisyklėms įpročių, menko žmonių baudymo viešai idėja. Industrinėje epochoje baudimas tapo kur kas sistemingesnis. Prasidėjo kalėjimų statybos banga.

Kalėjimo architektūra ir pastato dislokacija visada veikė įspėjančiai ir bauginančiai - hipermonumentumas, nederantis prie aplinkos mastelis, nedeekvačios vidinės erdvės pastato tipologijai reiškė galią bausti (1,2 pav). Galia bausti reiškia, kad baudžiantysis tampa anonimišku, tačiau įsiskverbiančiu į kiekvieną individą.

1. pav. Kalėjimas ArnHEME, Olandijoje (Koepel Prison Arhem)

2. pav. Kalėjimas Madride (Modelo prison Madrid)

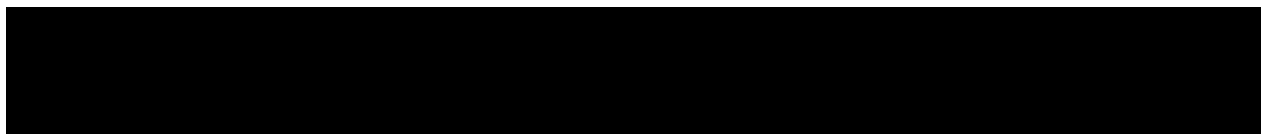
Kalėjimas – to meto socialinio mentaliteto atspindys. Pastaraisiais dešimtmečiais visuomenė pradėjo suvokti bausmės sąvoką plačiau. Taigi tiesioginio bausmės ir galios simbolio kalėjimo pastato išraiškoje nebeliko. Kalėjimo architektūrą bandoma suniveliuoti su urbanistiniu miesto audiniu nepabrėžiant išskirtinos kalėjimo funkcijos (3 pav.), arba iškeliant kalėjimą į labai atokias vietas ir jį paslepiant nuo visuomenės. Bauginamąjį įvaizdį perėmė technologijos.

3. pav. Kalėjimai Olandijoje – Amsterdame, Maastrikte.

Dabartiniame pasaulyje kalėjimo simboliu tapo siena – t.y. riba tarp išorinio ir izoliuoto, nematomo gyvenimo (5 pav.). Sieną suvokiama ne tik kaip fiziškai neįveikiamas barjeras, bet ir kitoje plotmėje - kaip ypatingai išryškinta izoliacija nuo visuomenės, socialinių sluoksnių atskyrimas, saugojama, neprieinama, nepažįstama teritorija (analogija į Berlyno sieną, Pink Floyd “Sienos” (“The Wall”) interpretacijas) (4 pav.).

Taigi kalėjimo simboliu tampa siena, o bausmės simboliu – nežinomybė.

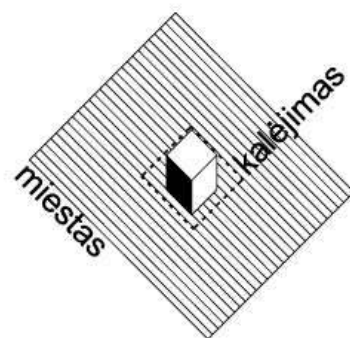
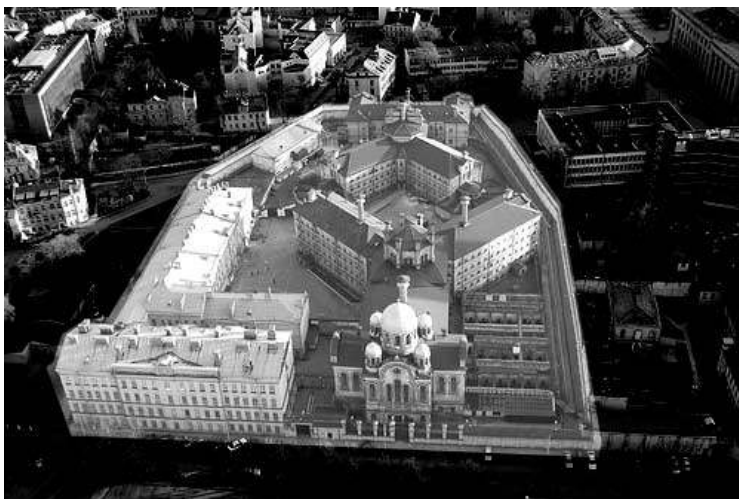
4. pav. Sieną

5. pav. Kalėjimas Šveicarijoje.

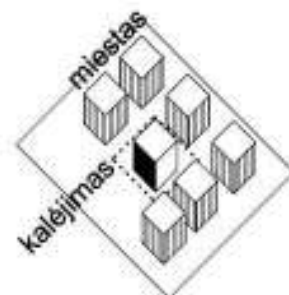
1.1.2. Kalėjimas urbanistiniame kontekste

Kalėjimas funkcionuoja savo apibrėžtoje erdvėje, kuri yra izoliuota nuo kitų. Lygiai taip pat, miestas yra izoliuotas nuo kalėjimo, jame esantiems. Taigi kalėjimas tampa miestu mieste neturintis jokio fizinio sąlyčio su tikruoju miestu, lygiai taip pat kaip tikrasis miestas neturi to sąlyčio su juo. Urbanistiniame kontekste kalėjimas susikuria savąjį kontekstą (6 pav.).

6. pav. Lukiškių kalėjimas – tardymo izoliatorius.

Tačiau, ar kalėjimas turi būti kontekstualus? Visais atvejais, kalėjimas fiziškai neprieinamas, tačiau vizualiai – matomas. Vėl susiduriame su įvaizdžio ir pačios kalėjimo filosofijos teigimo klausimu - kuo kalėjimas tampa atviresniu, t.y. labiau suniveliuotu su aplinkiniais pastatais, tuo jis tampa vizualiai kontekstualesniu (8,9 pav.). Pavyzdžiui, kalėjimas Danijoje, nerodantis jokio įprasto kalėjimo įvaizdžio. Funkcija tarsi paslėpta po biurų tipologijos išraiška. Tačiau urbanistiniame kontekste kalėjimas įsilieja į bendrą kontekstą (7 pav.).

7. pav. Kalėjimas Danijoje, arch. Hohesinn Arcitektur (Justizzentrum Leoben).

8. pav. Federalinis įkalinimo centras Los Andžele (Los Angeles Federal Detention Center)

9. pav. Federalinis įkalinimo centras Majamyje (Miami Federal Detention Center)

Kalėjimą bandoma integruoti į miestą, paversti jį „veikiančia“ miesto dalimi. Kalėjimas Olandijoje [State Detention Centre, Nieuwegein; arch. Archivolt Architecten, Petra Blaisse] suplanuotas naujame biurų kvartalo centre. Projektuojant patį kalėjimą, buvo bandoma rasti santykį su aplinka – biurų parko žaliųjų erdvių su uždariais [bet iš aukštų biurų pastatų matomais] kalėjimo vidiniais kiemeliais. Arch. Petra Blaisse ruoštoje viso kvartalo žaliųjų erdvių koncepcijoje, įtraukti ir kalėjimo kiemeliai. Abiejuose pusėse naudojamos tokios pačios detalės – šviestuvai, suoliukai, dangos, kt. [2]

Kalėjimai slepiami po kitų tipologijų rūbais, arba keliama už miestų į atokias, mažai urbanizuotas erdves. Neurbanizuotame kontekste jis tampa kraštovaizdžio dalimi, išskirtiniu objektu, sala toje aplinkoje. Iš visų pusių apžvelgiamas ir gerai matomas tampa tos vietos ženklu, arba tiesiog yra siena aptverta teritorija, nieko nesakančia apie savo vidų (10,11,12 pav.).

10. pav. Kalėjimas Danijoje

11. pav. CCA super griežto režīmo kalējimas JAV (CCA supermax prison, USA).

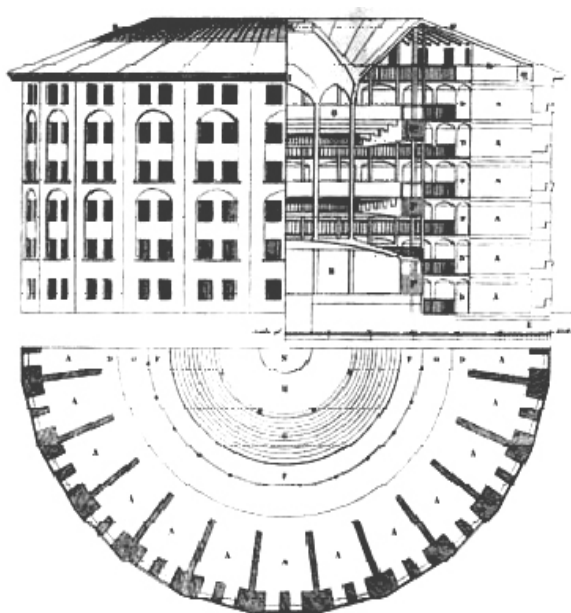
12. pav. Valstijas kalējimas JAV (Gotham State Penitentiary).

1.1.3. Moderniųjų kalėjimų ir bausmės ideologijos raida

Kalėjimo komplekso struktūra, architektūra ir funkcinis organizavimas užduoda pamatines taisykles kalėjimo ir paties kalinio gyvenimui. Sukurta struktūra išreiškia taikomą bausmės filosofiją ir leidžia ją vykdyti, “nes režimo ir ideologijos pokyčiai yra žymiai galingesni, nei pačios radikaliausios architektūros – tiek ir kelianti nerimą, tiek ir raminanti išvada architektui”. [3]

Bausmės samprata kinta kartu su visuomene. Viduramžiais buvo galvojama, kad kaliniui geriausia bausmė viešai mirti, prieš šimtmetį – būti vienam, kentėti ir atgailauti (panoptikono principas), taip dabar – reabilituotis ir socialiai integruotis į visuomenę.

Panoptikonas (Panopticon) (13 pav.) –mąstytojo Jeremy Bentham išradimas, pagrįstas efektyvumu. Cilinro tūryje aplinkui milžinišką vidinę erdvę išdėstomos vienvietės kameros visos matomos iš centre esančio sargybos bokšto. Kaliniai kameroje niekada negalėjo žinoti ar sargybiniai juos stebi ir kada, nes specialiai pridengti bokšto langai paversdavo apsaugą nematoma.

13. pav. Panoptikonas

Kaip teigia Garland [4], pastaruoju metu išryškėjo komunikacinė bausmės samprata. Čia bausmė suprantama kaip nusikaltėlio edukacija. Tačiau faktai liudija, kad kalėjimams kol kas nesiseka visiškai reabilituoti kalinių, iš dalies todėl, kad nėra vieningos nuomonės kaip tai padaryti, taip pat remiamasi į kiekybę [5]. Bausmė visų pirma yra nukreipta į nusikaltėlio sielą. Bausmė siekia įtikinti jį reformuotis, todėl svarbiausias yra baudimo procesas, moralinis ir kokybiškas dialogas su nusikaltėliu.

Resocializacija – tai keitimosi procesas, apimantis tiek elgesio, tiek pasaulėžiūros, tiek dorovinių nuostatų lygmenis. Resocializacijos sąvoka pabrėžia svarbų aspektą, kad nusikaltusio asmens grąžinimas į „normalią“ socialinę tvarką yra ir kalėjimo įstaigos, ir nusikaltusio individo pastangos. Pasak norvegų kriminologo T. Mathieseno [6], esminiais resocializacijos elementais buvo ir išlieka darbas, mokymas, moralinė įtaka ir disciplina.

Todėl moderniuose kalėjimuose prisidėjo daug ankščiau nebuvousių funkcijų – kiemai, darbo vietos, edukacinės sistemos, rekreacinės zonos, ir kt.

1.2. KALĖJIMAS KAIP ARCHITEKTŪRINIS - PSICHOLOGINIS OBJEKTAS

Resocializacija galima tik būnant normalioje aplinkoje – neatitraukiant kalinio nuo įprasto gyvenimo, viešai nesmerkiant. Architektūra formuoja aplinką, o aplinka žmogų. Žmogus užaugęs gražioje ir šiltoje aplinkoje turi mažesnę riziką atsidurti nusikalstamumo zonoje. Žmogus augęs pilkoje aplinkoje, tarp tam tikrų socialinių grupuočių turi didesnę riziką tapti auka arba nusikaltėliu.

Terminą „architektūros psichologija“ pirmą kartą paminėjo meno teoretikas H. Woelfflin savo veikale „Įvadas į architektūros psichologiją“. Viena jo bazinių prielaidų teigia, jog žmogus aplinką suvokia pagal savo kūno konstrukciją ir kad tai lemia ne tik fiziologinių pojūčių mechanizmai, bet ir viso organizmo darbas, taip pat ir asmeninė patirtis. Harmoningą architektūrą H. Woelfflin lygino su natūraliu harmoningu žmogaus elgesiu.

Michelis Foucault atskleidė [7], kad organizacijos architektūra tiesiogiai susijusi su jos socialine sandara ir valdžios sistema. „Organizacijos architektūrinė struktūra veikia jos funkcionavimą ypač tuomet, kai sistema stipriai vadovaujasi neformaliais santykiais. Fizinis artumas palengvina pirminių grupių formavimąsi, o fizinis tolumasis gali poliarizuoti grupes, sukurdamas tarp jų skyrių „jų“ ir „mūsų“ pozicijas“.

Taigi, sėkminga resocializacija galima tik derint architektūrinę aplinką su taikomais psichologiniais metodais. Tai reiškia, kad architektūra turi „padėti“ ir kaliniui, ir darbuotojams, ir bendram kalėjimo tikslui.

Toliau nagrinėjami kalėjimo architektūros ir veikimo principo santykis.

LELYSTAD JUSTITIE CENTER, LELYSTAD, OLANDIJA

Vadinamas „Big Brother“ vardu, šiais metais atidarytas kalėjimas yra pirmas tokio tipo pasaulyje.

Veikimo principas: kaliniui uždedama elektroninė apyrankė, kurioje įdiegta emocijų atpažinimo programa. Taip kalins pusę dienos yra laisvas, kontroliuojamos tik elektronikos, kuri siunčia apsauginiams signalą kas 2 sekundes (sistema atpažįsta agresyvias emocijas, t.y. emocinį susijaudinimą dar nespėjus kaliniui nieko padaryti). Kaliniai gyvena kameroje po šešis, kur jie valgo, miega, gamina valgyti, plauna indus ir t.t. : Lovos galuose įrengti kompiuteriai leidžia pačiam kaliniui susidaryti dienotvarkę.

Struktūra: vienas didelis pastatas su kiemu.

Architektūra: minimalistinių formų tūris, visas atiduotas technologijai.

SAN PEDRO PRISON, LA PAZ, BOLIVIJA [8]

Veikimo principas: pagrindinė taisyklė - kaliniai patys turi save išlaikyti – t.y. susimokėti už kameros nuomą, komunikacijas ir t.t., todėl turi dirbti. Čia veikia turgūs, restoranai, kirpyklos, avalynės remontas, skalbyklos ir kt. Apie 200 vaikų čia gyvena kartu su tėvais – jaunesni eina į čia esantį vaikų darželį, vyresni – į išorinę mokyklą. Apsauga – tik prie vartų, ir keli apsauginiai pačioje teritorijoje.

Struktūra: Didelė uždara teritorija, sudalinta į aštuonis sektorius.

Architektūra: Beveik savaimingai susiklostęs miestelis. Tradiciška Lotynų Amerikos architektūra.

03 FLORIDA STARKE COMMUNITY CENTER, FLORIDA, JAV

Veikimo principas: kartu gyvenantys darbuotojai ir kaliniai.

Struktūra: gyvenvietės modelis.

Architektūra: Suprojektuota 134 individualių namų, 87 mobilūs namai ir 52 butai sukuria normalios gyvenvietės įvaizdį.

1.2.1. Kalėjimo viešoji erdvė

VALSTYBINIS ĮKALINIMO CENTRAS, OLANDIJA, 1997-1999

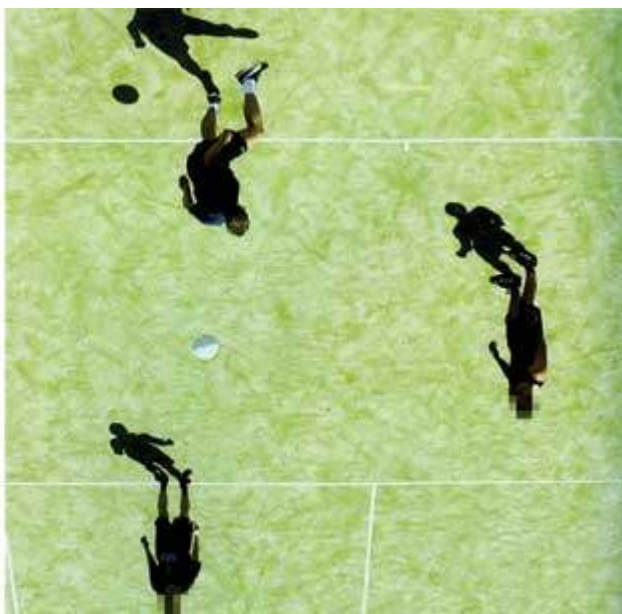
(State Detention Centre, Nieuwegein)

Architektas: Archivolt Architecten, kraštovaizdžio architektas: Petra Blaisse

Pastatas trigubo kryžiaus plano, formuojantis 7 vidinius kiemus (14 pav.). Vidinės pastato viešosios erdvės šaltos, vienodos, griežtos simetrijos. Todėl kuriami skirtingų nuotaikų kiemeliai (15 pav.).

14. pav. Idėjinis kalėjimo genplanas

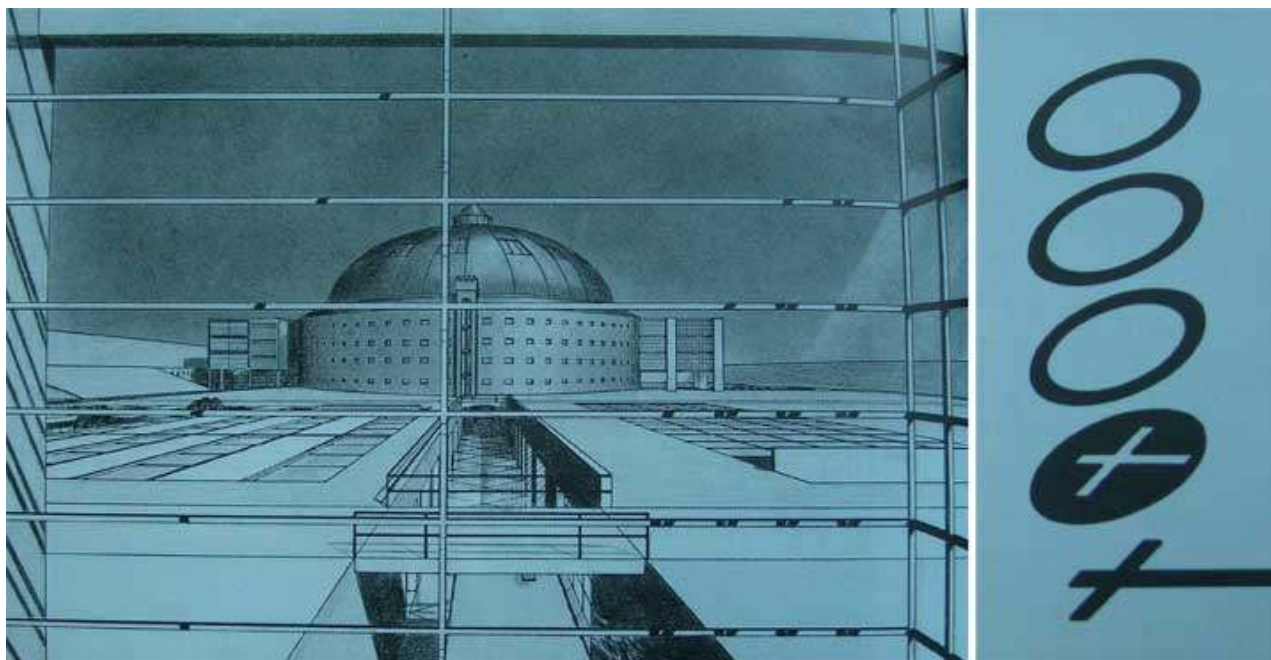
15 pav. Kalėjimo kiemeliai

Naudojamos skirtingos medžiagos ir spalvos funkcijoms atskirti. Kiekviename kieme vinguriuoja tas pats organiškas takas, menamai jungiantis visas lauko erdves. 1,2,3 – pasivaikščiojimo erdvės, 4- sporto aikštė. Kontrastas griežtai kalėjimo architektūrai. Visi kiemeliai skirtingų spalvų ir atitinka skirtingas funkcijas. Visus kiemelius kerta vingiuojantis juodas takas.

Skirtingos kiemelių nuotaikos taip pat padeda ir susiorientuoti pastate, nes čia visi aukštai ir visi korpusai vienodi. Viešosios erdvės. Matomos pro langus, čia tampa ne tik rekreacine zona, bet ir orientyro ženklu. [9].

KALĖJIMO RENOVACIJA ARNHEME, (Koepel Prison Arhem), 1979-1981

Architektas: OMA

16. pav. Vaizdas į centrinę “gatvę”. Tolumoje matomas renovuojamas panoptikonas (gyvenamoji erdvė)

17. pav. Renovacijos schema: Gyvenamajame name kertamas kryžius – patekimas į gatves, vedančias link viešųjų funkcijų

Per visą kalėjimo teritoriją “uždedamas” cokolinis aukštas, kur išsidėsto visa koncentruota viešoji funkcija (17 pav.). Ant jo stogo – aikštynai, pasivaikščiojimo kiemeliai, sodai (16 pav.), o po apačia vidinės viešosios funkcijos – valgyklos, parduotuvės, ligoninė, uždaros sporto salės. Renovuojamame kalėjimo pastate, statytu panoptikono principu, iškertamas asimetrinis kryžius, kuriuo nusileidžiama į cokolinę – viešąją erdvę dvejomis gatvėmis, kurios tikslingai paskirsto viešąją funkciją ir lankytojų zonas. [3,10]

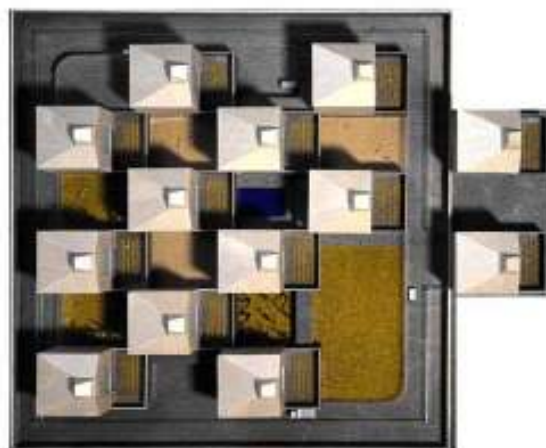
TEORINIS KALĖJIMO MODELIS (A Model Prison)

Architektas: Buschow Henley

Šis teorinis modelis neigia dabartinį Anglijos modernų kalėjimą “fabriką, kuris skirtas laikyti ir varinėti kalinius, o ne kuriantis sąlygas aktyviam nuteistojo gyvenimui” [11]. Projekte atsisakoma visuotinai įprastos nuomonės, jog kalėjimas yra kamerų kompleksas su centralizuota viešųjų erdvių sistema. Viena centralizuota erdvė smarkiai “pridaugina” kontrolės

18. pav. Kalėjimo vaizdas iš viršaus

Šachmatinė modulinė sistema, kuri leidžia kiekvienam moduliui turėti savo viešas erdves.

postų, todėl nuėjimas iki jos užtrunka ilgą laiką, o tai mažina kalinių laiką skirtą socialumui ir integracijai.

Komanda sudaro paprastą aritmetinę lygtį – kuo daugiau viešų taškų, tuo daugiau atsiranda tarp jų ryšių (*pavyzdžiui*: 1 centrinis taškas neturi jokių ryšių, 2 taškai turi 1, 3 taškai turi 3, 4 taškai turi 6, ir t.t.). Taigi sukurama “šachmatinė” modulinė sistema, kuri leidžia kiekvienam moduliui turėti savo viešas erdves (sodą, mokyklą, klases, valgyklas),

19. pav. Pjūvis per „namą“.

į kurias patenkama be apsaugos, ir centrinės erdves (dirbtuves, mokyklas, sporto sales, sveikatos centrą, lankytojų patalpas, kitas erdves.) į kurias patekimas kontroliuojamas (18 pav.). Vidinė erdvė atiduota viešajai funkcijai (19 pav.), su nekontroliuojamu įėjimu į sodą. Aplink ją projektuojamos kameros.

Taip atsiranda naujas režimo tipas, kur pagal komandos apskaičiavimus kalinys praleistų 50-90% dienos laiko „name“ ir 10-50% viešose erdvėse.

KALĖJIMAS DANIJOJE, 2002-2004

(Justizzentrum Leobeden)

Architektas: Hohensinn Architektur

Visų kamerų langai atsiveria į kiemelius. Kiemeliai sudalinti į grupes. Tiesioginis ryšys tarp kalnų [trečias planas], sodo [antras planas] ir kameros [pirmas planas]. Kiemeliai – racionalios konfigūracijos su organiniais elementais – takais, suoliukais, pavėsinėmis, kt. (20 pav.).

20. pav. Vidiniai kiemeliai. Atskirti vyrų ir moterų korpusai.

Visuose nagrinėtuose pavyzdžiuose, resocializacijos taikomas principas viešosiomis erdvėmis, susibūrimų vietomis. Viešos erdves kuriamos humaniškos, jaukios, patrauklios kaliniui būti ir bendrauti.

1.2.2. Kalėjimo gyvenamoji erdvė

Asmeninė erdvė kalėjime dažniausiai buvo suvokiama kaip kančios vieta. Maža anga fokusuota tik į dangų tarsi „liepė“ kaliniui mąstyti. Tačiau tai vėl individo atitraukimas nuo įprasto gyvenimo būdo, jeigu čia kalinys praleidžia beveik visą savo dieną (kameroje praleistas laikas labai kito. Ankščiau tai buvo visas įkalinimo laikotarpis, dabar, priklauso nuo kalėjimo tvarkos, t.y. nuo 8 iki 23 valandų per parą).

Labai griežto režimo kalėjimuose, kur kaliniai saugomi ne tik nuo visuomenės, nuo vienas kito, bet ir nuo savęs, kaliniai kalia betoninėse kameroje po vieną 21val/parą. Čia netaikomas resocializacijos principas „ Čia kalbame ne apie reabilitaciją, o apie pasekmes“ [12].

Moderniuose kalėjimuose gyvenamąją erdvę stengiamasi projektuoti kuo humaniškesnę ir neutralesnę. Pavyzdžiuose (21, 22 pav.) sukurta paprasto kambario nuotaika, labiau primenanti bendrabučio erdvę nei kalėjimo. Kalėjimas perima kitų tipologijų bruožus ir tampa to mišinio potipiu.

Erdvų bendrabučio kambarį primenanti aštuonvietė kalėjimo kamera (23 pav.) apie savo funkciją praneša tik sumontuotomis kambaryje ir ant pačių kalinių technologijomis.

Vėlgi klausimas. Kokia turi kalėjimo būti gyvenamoji erdvė? Ar elementarius kambarius primenančios celės netenka bausmės filosofijos, ar kaip tik, skatina kalinį tapti socialiu piliečiu. Dar vienas neatsakytas klausimas.

Kalėjimo gyvenamosios erdvės.

21. pav. Teorinis kalėjimo modelis, arch. Buschow Henley

22. pav. Kalėjimas Danijoje, arch. Hohensinn Architektur,

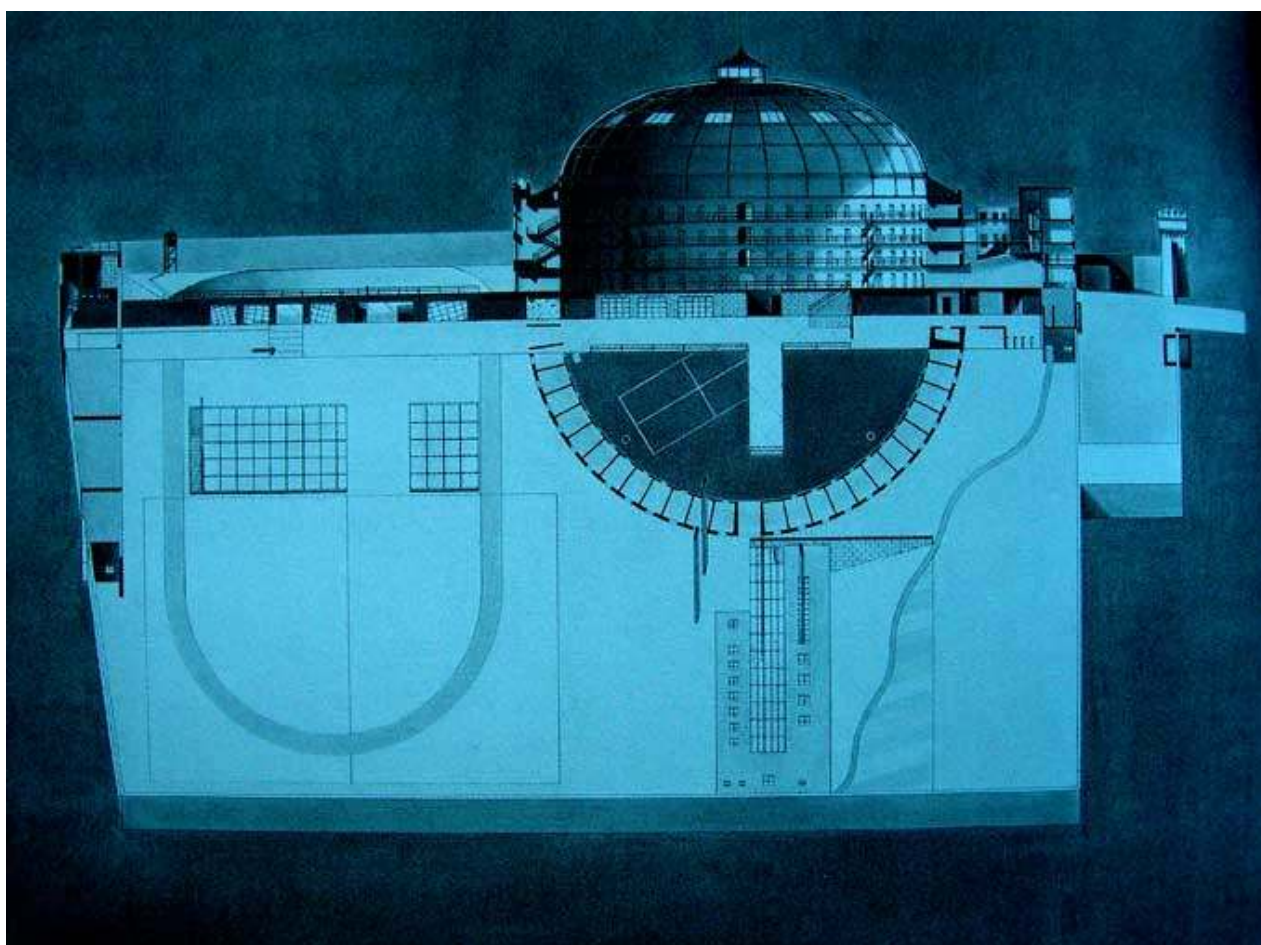
23. pav. Kalėjimas Lelystad

1.3. KALĖJIMAS KAIP SAUGOMA ARCHITEKTŪRINĖ VERTYBĖ

Kalėjimo architektūra atspindi to meto visuotinį požiūrį į bausmę. Tą požiūrį “įteisina” kalėjimo architektūra. Plečiantis miestams, kalėjimus iškeliant už jo ribų, kalėjimus imta konvertuoti į kitas tipologijas. Tačiau yra, kaip senieji kalėjimai, nebeatitinkantys dabartinių kalėjimo tipologijos reikalavimų, yra pritaikomi dabartiniams poreikiams.

OMA, renovavusi panoptikono principu pastatytą kalėjimą ilgai įtikinėjo valdžios atstovus jo negriauti. Nors ir visiškai pasikeitė bausmės ideologija, OMA vadovavosi savo sukurtu “ateities archeologijos” principu, kur seni klodai (sena ideologija) pritaikomi naujiems, tačiau juos abu galima “skaityti”.

24. pav. Renovacijos projektas.

OMA palieka senosios ideologijos simbolį viršuje (gyvenamoji erdvė), o naujas viešąsias funkcijas projektuoja po žeme.

1.3.1. Susiję dokumentai

LR Nekilnojamųjų kultūros vertybių apsaugos įstatymas [13]

Pagal 19 straipsnį.

[Viešajam pažinimui ir naudojimui saugomo nekilnojamojo kultūros paveldo apsauga] :

Viešajam pažinimui ir naudojimui saugomo objekto, kitokio objekto, esančio viešajam pažinimui ir naudojimui saugomame kompleksiniame objekte, vietovėje, valdytojas gali juo naudotis nekilnojamosios kultūros vertybės pase nurodytais būdais.

< Viešajam pažinimui ir naudojimui saugomame objekte, jo teritorijoje, vietovėje draudžiama:

- 1) naikinti ar kitaip žaloti nekilnojamosios kultūros vertybės pase nurodytas vertingąsias savybes;
- 2) teritorijoje ir apsaugos zonoje statyti statinius, kurie aukščiau, apimtimi ar išraiška nustelbtų kultūros paveldo objektą ar objektus ir trukdytų juos apžvelgti>

< Viešajam pažinimui ir naudojimui saugomame objekte draudžiami vertingąsias savybes sumenkinantys statybos darbai: kultūros paveldo objektą pritaikyti kitiems, negu nurodyta nekilnojamosios kultūros vertybės pase, naudojimo būdams; padidinti saugomų statinių naudojimo intensyvumą - pristatyti priestatus, papildomus aukštus, įrengti naujas mansardas, formuoti naują planinę struktūrą ir kitaip naikinti autentiškumo požymius.>

Pagal 20 straipsnį.

[Viešosios pagarbos nekilnojamojo kultūros paveldo apsauga]:

< Viešosios pagarbos nekilnojamojo kultūros paveldo vieta gali būti saugoma, nors ir nėra jokių žmogų, įvykių ar kitokias jos vertingąsias savybes liudijančių autentiškų dalių ar elementų. Draudžiama griauti ar žaloti statinius. Statomi nauji tik gavus už tos vietos apsaugą atsakingos institucijos sutikimą.

Europos architektūros paveldo apsaugos konvencija 1985 10 03

Ši konvencija įpareigoja imtis teisinių priemonių architektūros paveldui apsaugoti, rūpintis paminklų, pastatų grupių ir zonų apsauga pasitelkiant kiekvienai valstybei ar regionui būdingus metodus, taip pat <..užkirsti kelią saugomų vertybių sunykimui, sugadinimui ar nugriovimui..>

Taip pat įpareigoja vykdyti konservavimo politiką, kuri <..kai įmanoma, miesto ir kaimo vietovių planavimo procese įgalintų konservuoti ir panaudoti tam tikrus pastatus, kurie patys savaime nėra saugotini, tačiau kurie yra vertingi dėl jų padėties miesto ar kaimo aplinkoje ir dėl gyvenimo kokybės sumetimų..>.

Pagal 11 straipsnį <..atsižvelgiant į architektūrinį ir istorinį paveldo pobūdį, kiekviena šalis įsipareigoja skatinti:

- saugomų objektų panaudojimą įvertinant šiuolaikinio gyvenimo reikmes;
- kai įmanoma, senus pastatus pritaikyti naujoms reikmėms.>

ICOMOS tarptautinė istorinių miestų apsaugos chartija [Vašingtonas 1987]

Šiame dokumente sakoma, kad istorinių miestų ir kvartalų apsauga būtų efektyvi, ji turi ekonominei ir socialinei raidai skirtos politikos dalis ir atspindėti bet kokio lygio miestų ir rajonų planavimo projektuose. <Vertybės, kurios turi būti saugomos, yra miesto ar urbanizuotos zonos istorinė išraiška, jo materialinių ir estetinių elementų sandauga:

- įvairių miesto erdvių, kvartalų, laisvų ir naudojamų želdynų plotų santykis,
- pastatų forma ir vidinė bei išorinė išraiška, kuri priklauso nuo pastatų struktūros, stiliaus, mastelio, medžiagų, spalvų ir dekorų elementų;
- miesto ar jo kvartalo santykis su aplinka - natūralia ar žmogaus sukurta.;
- įvairūs miesto savitumai, kuriais jis praturtėjo istorinėje raidoje.

Bet koks kėsinimasis į šias vertybes pavojingas tuo, kad istorinis miestas ar kvartalas gali netekti savo autentiškumo.

1.4. TARPTAUTINIAI DOKUMENTAI IR REKOMENDACIJOS

MINISTRŲ KOMITETO REKOMENDACIJA VALSTYBĖMS NARĖMS DĖL EUROPOS KALINIMO ĮSTAIGŲ TAISYKLIŲ [14] rekomenduoja atkreipti dėmesį į tam tikrus punktus, ypač aktualius esamai situacijai Lietuvoje gerinti:

„Jauniems kaliniams turi būti sudarytos sąlygos, kurios kaip galima geriau saugotų juos nuo neigiamos įtakos, ir kurios atsižvelgtų į jų amžiaus ypatingus poreikius.“

Kalinių skirstymo ir perskirstymo tikslas turi būti:

- a) atskirti nuo kitų tuos kalinius, kurie dėl savo nusikaltimų pobūdžio ar asmeninių savybių galėtų pasinaudoti kitais arba daryti jiems neigiamą įtaką;
- b) padėti paskirstyti kalinius, kad palengvinti jų priežiūrą bei socialinę adaptaciją atsižvelgiant į valdymo bei saugumo reikalavimus.

„Siekiant palengvinti skirtingų režimų bei specifinių kategorijų kalinių laikymą, kiek tai įmanoma, turi būti naudojamos atskiros įstaigos arba atskiri įstaigų skyriai“.

Taip pat rekomenduojama atsižvelgti ir į patalpų planavimą bei eksploatavimą. Patariama naktį kalinius laikyti atskirose kamerose, išskyrus atvejus, kai manoma, kad apgyvendinimas kartu su kitais kaliniais yra naudingas. Ten, kur patalpos yra bendros, jose kartu turi būti laikomi kaliniai,

kurie šiomis sąlygomis gali vieni su kitais bendrauti. Nakties metu būtinas stebėjimas, atitinkantis įstaigos pobūdį.

Kaliniams skiriamos patalpos, ypač miegamosios, turi atitikti sveikatos bei higienos reikalavimus, skiriamas tinkamas dėmesys klimato sąlygoms, ypač kubinei oro talpai, tinkamam vietos plotui, apšvietimui, šildymui ir ventiliacijai .

Visose vietose, kuriose kaliniai gyvena arba dirba:

„langai turi būti tokio dydžio, kad kaliniai, inter alia, galėtų skaityti arba dirbti normaliomis sąlygomis prie natūralaus apšvietimo. Jie turi būti sukonstruoti tokiu būdu, kad galėtų įleisti šviežią orą, išskyrus patalpas, kuriose yra tinkamos oro kondicionavimo sistemos. Dar daugiau, atsižvelgiant į saugumo reikalavimus, langų dydis, išdėstymas ir konstrukcija turėtų kuo geriau atitikti jų įprastą išvaizdą“.

Rekomendacijoje taip pat nurodoma, jog sanitariniai įrengimai ir jų prieinamumas turi užtikrinti galimybę kiekvienam kaliniui, esant poreikiui, atlikti gamtinius reikalus švariose ir tinkamose sąlygose.

„Atitinkamais vonios ir dušo įrengimais aprūpinama taip, kad kalinys bendros higienos palaikymui galėtų maudytis tinkamoje klimatui temperatūroje, esant reikalui ar norui, atsižvelgiant į sezoną ir geografinį regioną, bet ne rečiau, nei kartą per savaitę. Kur tik įmanoma, prieinama laisvai ir bet kuriuo metu“.

Rekomendacija taip pat teigia, jog negali būti pamiršta religinė ir moralinė pagalba. Kiek tai praktiškai įmanoma, kiekvienam kaliniui turi būti leidžiama tenkinti savo religinius, dvasinius bei moralinius poreikius dalyvaujant pamaldose arba susirinkimuose, vykstančiuose įstaigoje, bei turėti reikalingas knygas ir literatūrą.

Trečioji dokumento dalis skirta tinkamo personalo rengimo svarbai pabrėžti:

„ Kalinimo įstaigos personalą reikia nuolat skatinti mokymo ir konsultavimo procedūrų bei pozityvaus vadovavimo stiliaus pagalba, siekiant humaniškesnių standartų, stiprinti darbo efektyvumą bei atsakomybės jausmą. Tarnybos metu visas personalas turi palaikyti bei tobulinti žinias ir profesinį meistriškumą, lankydamas specialius mokymo kursus, kuriuos reikiamaiais intervalais organizuoja administracija. Kiek tai įmanoma, personalą turi sudaryti pakankamas skaičius tam tikrų specialistų, pavyzdžiui, psichiatrai, psichologai, socialiniai darbuotojai, mokytojai, darbinės veiklos, fizinio lavinimo ir sporto instruktoriai“.

Ketvirtojoje dalyje dokumentu teigiama, kad įkalinimas jau pats savaime yra bausmė, todėl kalėjimo sąlygos neturėtų didinti kančių. Dėl šios priežasties yra būtina užtikrinti, kad gyvenimo sąlygos atitiktų žmogiškojo orumo reikalavimus bei priimtinus visuomenės gyvenimo standartus. Taip pat rekomenduojama suteikti kaliniams galimybes ugdyti sugebėjimus bei gabumus, kurie padidintų jų sėkmingos adaptacijos perspektyvas po išėjimo į laisvę.

Siekiant šių tikslų būtina imtis ir visų turimų pataisų, švietimo, dvasinių bei moralinių priemonių, atitinkančių individualius kalinių poreikius. Tuo būdu režimą turėtų sudaryti dvasinis vadovavimas ir parama, galimybė dirbti tinkamą darbą, profesinis vadovavimas ir mokymas, švietimas, fizinis lavinimas ir socialinių įgūdžių ugdymas, pasitarimai, kolektyvinė veikla ir laisvalaikio organizavimas.

1.5. KALINIMŲ ĮSTAIGŲ PROJEKTAVIMAS LIETUVOJE

2004 metais priimta įkalinimo įstaigų renovavimo ir įkalinimo įstaigų sąlygų humanizavimo 2004-2009 metų programa [14]. Šios Programos tikslas – iki 2010 metų rekonstruoti įkalinimo įstaigas, kad jos atitiktų Lietuvos higienos normų ir Europos kalnimo įstaigų taisyklių nustatytus reikalavimus, pagerinti įkalintų asmenų gyvenamąją aplinką, sveikatos priežiūrą, perkelti laisvės atėmimo vietų ligoninę, aprūpinti bausmių vykdymo institucijas ilgalaikiu materialiuoju turtu.

Veiksniai, susiję su šios programos įgyvendinimu:

<...13. Šiai Programai įgyvendinti reikia tiek investicijų, kad jų pakaktų:

13.1. gyvenamųjų patalpų plotui vienam asmeniui įkalinimo įstaigose padidinti;

3.2. įkalintų asmenų gyvenamajai aplinkai, sveikatos priežiūrai ir aprūpinimui ilgalaikiu materialiuoju turtu gerinti;

13.3. statinių ir inžinerinių komunikacijų būklei įkalinimo įstaigose gerinti;

13.4. įkalintų asmenų apsaugai ir izoliavimui stiprinti.

15. Jeigu ši Programa nebūtų įgyvendinta:

15.1. avarinės būklės statiniai ir pastatai keltų pavojų asmenų sveikatai ir gyvybei;

15.2. įkalintų asmenų nepasitenkinimas galėtų virsti masinėmis riaušėmis;

15.3. sumažėtų galimybių įdarbinti įkalintus asmenis ir realizuoti jų gaminamą produkciją;

15.4. nepagerinus įkalintų asmenų gyvenamosios aplinkos ir sveikatos priežiūros, nebūtų įmanoma užkirsti kelio žmogaus imunodeficito viruso (toliau vadinama – ŽIV), hepatitų ir kitų infekcinių ligų plitimui;

15.5. iškiltų įkalintų asmenų laikymo problema;

15.6. reikėtų vis daugiau lėšų statiniams remontuoti ir prižiūrėti (išlaikyti). ...>

Taigi programos tikslas – renovuoti esamus pastatus, normalizuoti jų būklę, suteikti atitinkamas sąlygas kaliniams, o ne iš esmės keisti įkalinimo sistemą ir įkalinimo modelį. Architektūrinė bei socialinė esamų šalies analogų vertė yra menka, tad būtina ieškoti naujo modelio.

1.5.1. Laisvės atėmimo įstaigos: normos ir reikalavimai

[15,16,17]

Reikalavimai ir normos kalėjimo sklypui ir aplinkiniai teritorijai:

1. Naujai statomų laisvės atėmimo ir kardomojo kalinimo įstaigų teritorijos atstumas nuo išorinės tvoros iki gyvenamųjų pastatų turi būti ne mažesnis kaip 75 m, o iki bendro naudojimo kelių, geležinkelio ruožų - ne mažesnis kaip 50 m.
2. Prieš parenkant sklypą laisvės atėmimo ir kardomojo kalinimo įstaigoms, turi būti atlikti ekologiniai, higieniniai, geofiziniai ir entomologiniai teritorijos tyrimai.
3. Teritorijoje draudžiama statyti gyvenamuosius namus ir statinius, nesusijusius su laisvės atėmimo ir kardomojo kalinimo įstaigų veikla.
4. Teritorijoje turi būti įrengtas dirbtinis apšvietimas.

[PRIEDAS 1]

Reikalavimai ir plotų normatyvai kalėjimo funkcijai:

Kalėjimo ir tardymo izoliatoriaus teritorija suskirstoma į režiminę ir ūkinę zonas. Rėžiminės zonos teritorijoje įrengiami korpusai, kuriuose laikomi nuteistieji, virtuvė, pirtis su skalbykla ir dezinfekcijos kamera, kirpykla, mokykla, klubas, uždaroji asmens sveikatos priežiūros įstaiga su stacionaru. Pasivaikščiojimo kiemai įrengiami ant pastatų stogų arba teritorijoje. Ūkinėje zonoje įrengiami sandėliai, daržovių saugykla, garažas, dirbtuvės ir kitos pagalbinės patalpos.

Laisvės atėmimo ir kardomojo kalinimo įstaigų architektūra, patalpų išdėstymas, izoliavimas, nuteistųjų ir kalinamųjų srautų judėjimo optimizavimas, techninė sanitarinė įranga, plotas vienai lovai turi sudaryti optimalų prieš epideminį higienos režimą, palankias nuteistųjų ir kalinamųjų sveikatos išsaugojimo, darbo ir buities sąlygas.

Laisvės atėmimo ir kardomojo kalinimo įstaigų pagrindinių, pagalbinių, administracijos ir buitinių patalpų struktūra ir plotai numatomi projektavimo užduotyje.

Funkciškai kalėjimas skirstosi į režiminę kalėjimo zoną, karantino zoną, kontrolinio praleidimo zoną, asmens sveikatos priežiūros zoną, administracinę ir ūkinę.

[PRIEDAS 2]

Patalpų dirbtinis ir natūralus apšvietimas

Laisvės atėmimo ir kardomojo kalinimo įstaigų pastatai orientuojami pagal pasaulio šalis taip, kad patalpose būtų optimali insoliacija .

[PRIEDAS 3]

Patalpų šildymas, vėdinimas ir oro kondicionavimas

Laisvės atėmimo ir kardomojo kalinimo įstaigų įvairios paskirties patalpos turi būti šildomos ir vėdinamos. Šildymas ir vėdinimas projektuojamas pagal statybos bei higienos normas. Šiluma į patalpas tiekama iš centrinių arba vietos šilumos šaltinių. Šildymo sistemos turi užtikrinti tolygų oro iššilimą, neteršti oro kenksmingomis medžiagomis ir kvapais

Pastatų patalpos, priklausomai nuo jų paskirties, turi būti vėdinamos tiekiamosiomis ir ištraukiamosiomis vėdinimo sistemomis natūraliai arba mechanškai.

Laisvės atėmimo ir kardomojo kalinimo įstaigų patalpų pakankamos šiluminės aplinkos ir šiluminio komforto oro temperatūros, oro santykinės drėgmės bei oro judėjimo greičio parametrų normuojamos reikšmės privalo atitikti HN 69-1997 reikalavimus.

1.6. ANALITINĖS DALIES IŠVADOS

- Nebelieka kalėjimo-bausmės simbolio visuomenei. Kalėjimo architektūra nebeturi bauginančio įvaizdžio.
- Kalėjimas niveliuojamas su aplinkiniu urbanistiniu kontekstu arba jame „paslepiamas“.
- Stengiamasi kalėjimą integruoti į miestą.
- Pasikeitusi bausmės, t.y. kalėjimo ideologija. Nuo vienišo įkalinimo pereinama prie resocializacijos, integracijos į visuomenę.
- Kalėjimo architektūra turi tiesioginį ryšį su kintančia bausmės ideologija.
- Keičiasi kalėjimo funkcinis zonavimas. Atsiranda daugiau viešųjų erdvių.
- Kalėjimo tipologija perima daugelį kitų tipologinių elementų.
- Kalėjimo architektūra tampa humaniška, tiesiogiai „nebaudžianti“ kalinio.
- Gyvenamoji erdvė tampa asmenine, humaniška erdve.
- Pradedamas vertinti kalėjimo universalumas, galimybės plėstis, funkcinis lankstumas.
- Taikomos technologijos nutolina ryšį su gyva apsauga, todėl turi būti išlaikomas protingas santykis.
- Kalėjimo architektūra turi turėti architektūrinę vertę.
- Lietuvos laisvės atėmimo įstaigose būtinos reformos, o ne daliniai pertvarkymai.

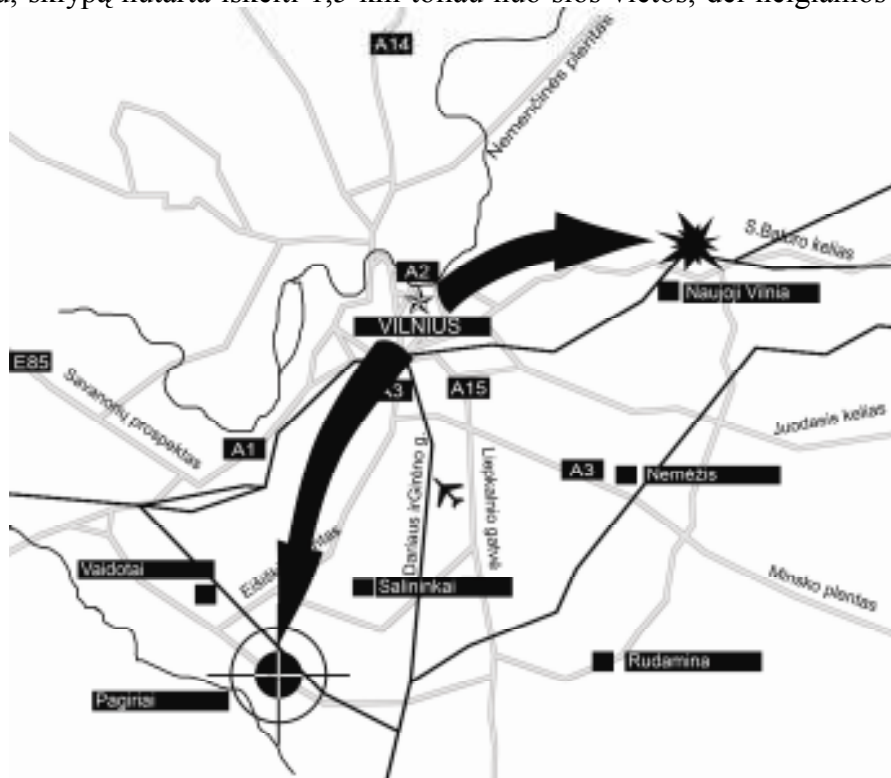
2.1. LUKIŠKŲ KALĖJIMO – TARDYMO IZOLIATORIAUS IŠKĖLIMAS

Pagirių gyvenvietė naujo kalėjimo statybai buvo išrinkta Kalėjimo departamento, Teisingumo ministerijos ir Vilniaus miesto savivaldybės sprendimu [18] (25 pav.). Nutarta Lukiškių komplekse esančią laisvės atėmimo vietų ligoninę planuojama perkelti į dabartinius Pravieniškių gydymo ir pataisos namus, kalėjimą – į Pravieniškių pirmuosius pataisos namus, tuo tarpu naują tardymo izoliatorių, planuojama statyti Pagiriuose.

Naujam tardymo izoliatoriui buvo siūlyti keli sklypai Naujojoje Vilnioje, tačiau Pagiriai pasirinkti dėl geresnės sklypo padėties, patogesnio susisiekimo. Pasak Kalėjimų departamento direktoriaus, didžiausios išlaidos yra susijusios su kalinių konvojavimu, todėl vietos parinkimas yra labai svarbus. [18]

„Kad Lukiškių įkalinimo įstaigai Vilniaus centre - ne vieta, Vyriausybė nusprendė dar praėjusių metų gruodį. Tardymo izoliatorius yra statytas daugiau kaip prieš 100 metų, jame – 864 vietos, tačiau izoliatorius būna nuolatos perpildytas. Dalis Lukiškių tardymo izoliatoriaus-kalėjimo pastatų, statinių ir inžinerinės įrangos yra susidėvėję, kai kurie jų pripažinti avariniais, todėl yra sunku užtikrinti tinkamas šioje įstaigoje laikomų asmenų, gyvenimo sąlygas. Kadangi šį įstaigą yra centre, vis sudėtingesnis darosi ir jos saugumo užtikrinimas.“ [19]

1300 vietų tardymo izoliatorių planuojama statyti 20 ha sklype. Projektą planuojama užbaigti iki 2011 metų. Vėliau, sklypą nutarta iškelti 1,5 km toliau nuo šios vietos, dėl neigiamos Pagirių gyventojų reakcijos.

25. pav. Vilniaus miesto schema.
Pagirių gyvenvietės vieta.

2.2. SOCIALINIS KONTEKSTAS

Visuomenė labai neigiamai sutinka būsimą kalėjimo kaimynystę. Tai lemia keli faktai: klaidingos žinios, kalėjimas asocijuojasi su nesaugumu, su “ne prestižu”. Statistinis socialinis sluoksnis kalėjimą supranta taip, kaip tai parodo žiniasklaida.

„Vilniaus r. Pagirių gyvenvietėje pirmadienį buvo klijuojami skelbimai, kurie gyventojus kvietė atvykti į seniūniją ir pasirašyti prieš planuojamą statyti tardymo izoliatorių. Gyventojai kalba, kad visais būdais protestuos prieš jų kaimynystėje numatytas statybas.“ [20]

„...žmonės bijo galinčio iškilti pavojaus ir esą pablogėsiančios kriminogeninės padėties.

Pagirių gyventojai stebisi: kodėl izoliatorių prireikė statyti gyvenvietės kaimynystėje. Girdi, kadaise kareivinės būdavo įkuriamos miškuose ar atokiuose laukuose, bet ne šalia gyvenamųjų namų.“ [20]

„... absoliuti dauguma gyventojų tardymo izoliatoriaus kaimynystę vertina neigiamai.“ [20]

„ Žmonės piktinasi, kad vietos policija ir dabar prastai tvarkosi su vietos chuliganais.“ [20]

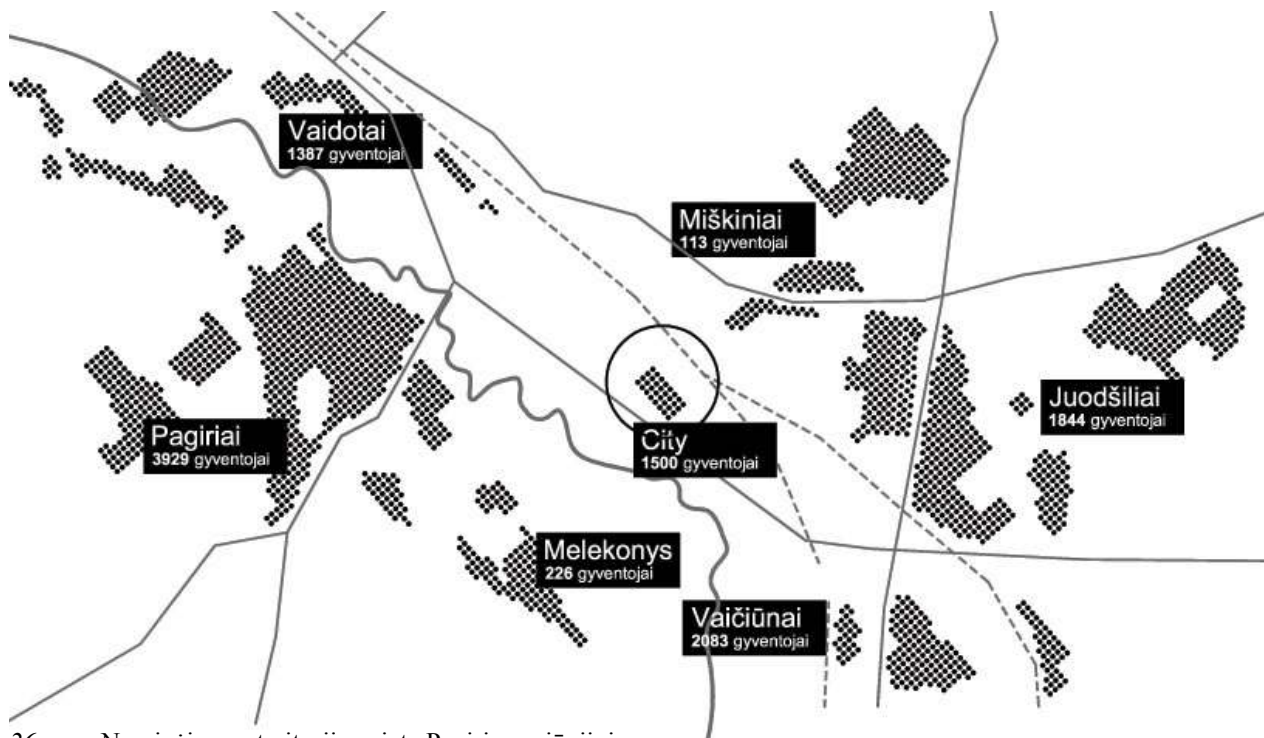
„ Gyventojų manymu, žmonės jaustųsi saugiau, jei izoliatorius būtų statomas teritorijoje, aplink kurią dešimties kilometrų spinduliu nėra nė vieno gyvenamojo namo.“ [20]

„... klaidinga manyti, kad izoliatoriaus nenori tik senyvo amžiaus pokyčių bijantys Pagirių gyventojai. Jaunimui jis irgi nepriimtinas. Vaikai supranta, kad izoliatorius gyvenvietei nieko gera neduos.“ [20]

2.3. URBANISTINĖ APLINKA

Urbanistinė aplinka (26 pav.) - Vilniaus pietvakarinė dalis su mažai išvystyta infrastruktūra. Urbanistinis kontekstas - mažo užstatymo intensyvumo gyvenamosios teritorijos, sodininkų bendrijos, pramonė ir gamyba, miškai ir miškingos teritorijos, žemės ūkio ir kitos neužstatytos teritorijos, pievos, nedidelės gyvenvietės [Pagiriai 2km, Vaidotai 5km, Juodšiliai 4km]. Teritorija pasiekiamą Dariaus ir Girėno gatve arba Eišiškių plentu. Planuojama užmiesčio kelio perspektyvinė trasa, palei nagrinėjamą teritoriją. Nagrinėjama vieta 0,5 km nuo Vaidotų stoties; 15-20km nuo Vilniaus centro.

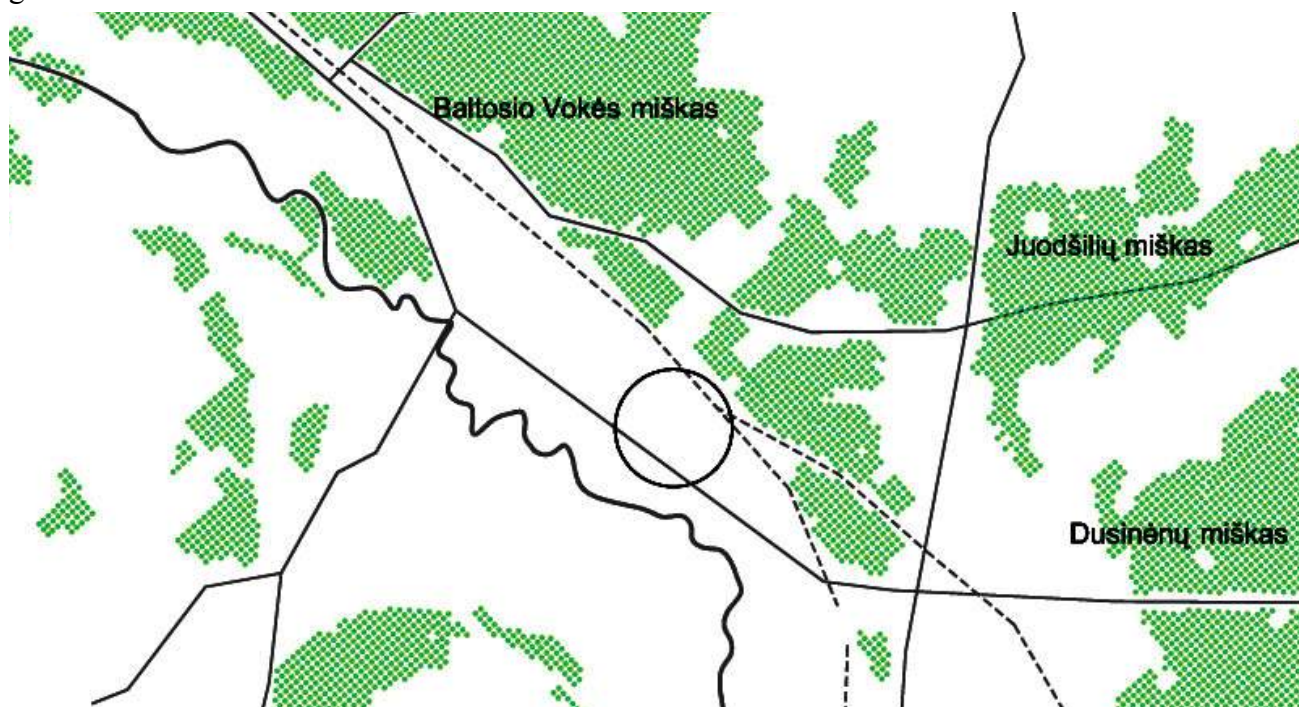
Pagal Vilniaus miesto bendrąjį planą, sklypas įeina į Vilniaus m. savivaldybės ribas ir yra pažymėta kaip terminuota iki 2015m žemės ūkio neužstatyta teritorija. [PRIEDAS 4]

26. pav. Nagrinėjamos teritorijos vieta Pagirių seniūnijoje.

Gamtinė aplinka

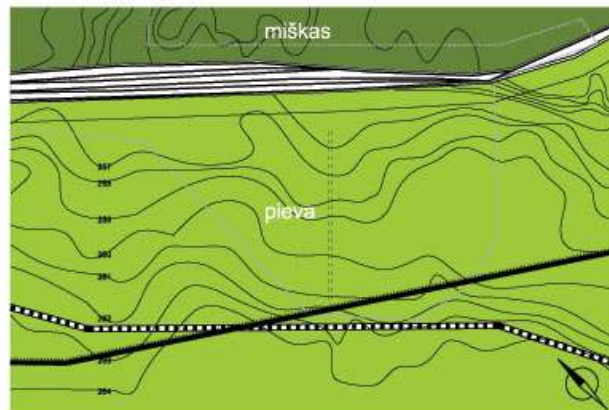
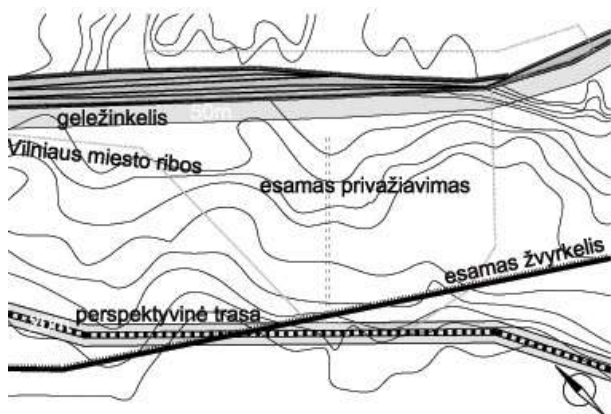
Gamtinis kontekstas (27 pav.) - lygumos, pievos, miškingos teritorijos. Pagal Vilniaus Bendrąjį planą 2015, teritorija įeina į naudingų iškasenų [išžvalgytų naudingų iškasenų telkiniai ir naudingų iškasenų prognozinių telkinių plotai] teritoriją; taip pat yra netoli esančios Vokės upės sanitarinės apsaugos zonų 2-oji juosta. Formuojantys vietos kraštovaizdį elementai - tikrai gamtiniai.

27. pav. Nagrinėjamos teritorijos gamtinė aplinka.

Sklypas

Sklypo kontekstas(28 pav.) - gamtinė aplinka [pievos, miškai, vandens telkiniai], geležinkelis ir šalia esanti Vaidotų geležinkelio stotis. Aplink gretimo užstatymo nėra; esami privažiavimai - žvyrkeliai. Reljefas - lygumos; 20ha sklype altitudžių skirtumas - 6 metrai.

28. pav. Sklypo esamos infrastruktūros ir gamtinė schema.

2.4. VIETOS TYRIMŲ IŠVADOS

- Nagrinėjant tiriamojo objekto vietą, svarbiausia yra **socialinė** aplinka, o ne urbanistinis ir architektūrinis kontekstas. Šio tiriamojo objekto vietos problema – neigiama socialinė aplinka, nemateriali sąlyga. Uždavinys ir siekiamybė - išspręsti šias problemas ir architektūriniame, ir urbanistiniame, ir psichologiniame lygmenyje.
- Kalėjimo iškėlimo vieta kilnojama porą kartų į metus, dėl neigiamų gyventojų reakcijų.
- Projekto tikslas - įrodyti, kad kalėjimas nebūtinai turi būti “negyvenamose žemėse”, kad kalėjimo buvimas netoliese tikrai neturi įtakos vaikų auklėjimui ir mažai įtakoja nesaugumą ar pavojų.
- Tikslas - taikiai integruoti kalėjimą į miestelio teritoriją, į jų gyvenimą ir gyvenseną, kaip teigiamą dalyką.
- Projektas turi tapti kraštovaizdžio dalimi.

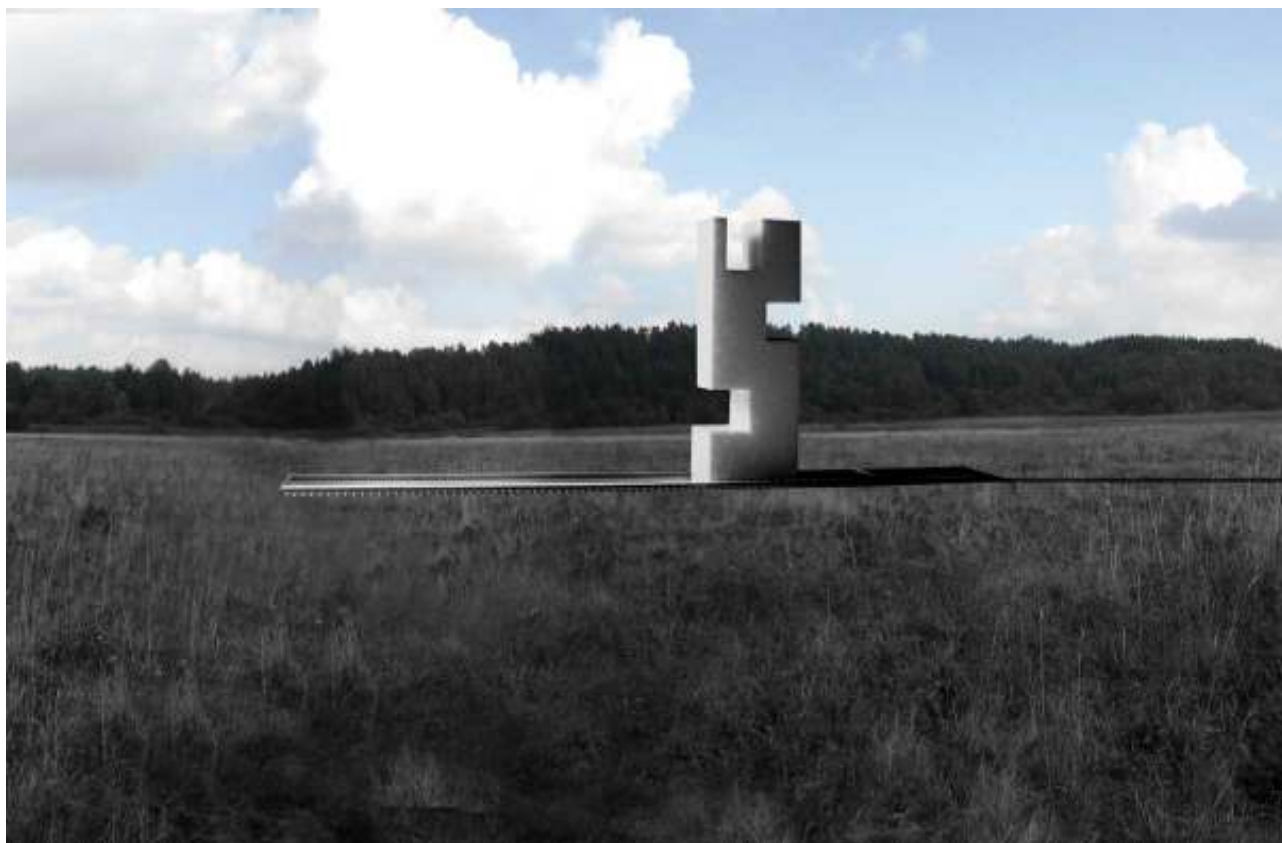
3. VARIANTINIS PROJEKTAVIMAS

Pradinėje idėjų stadijoje ieškotos ir kurtos pačios skirtingiausios ir kontraversišiausios sąlygos kaliniui atlikti bausmę (kalėti vienam, kalėti bendruomenėje; keisti /nekeisti normalias gyvenimo sąlygas, t.t.).

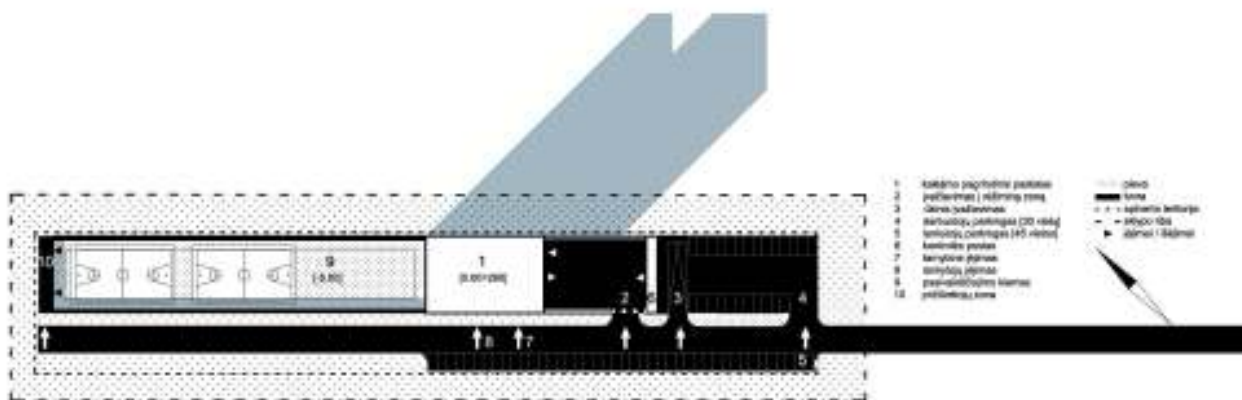
Lygiai taip pat, nagrinėtos skirtingos kalėjimo, kaip architektūrinio objekto ,išraiškos socialiniu ir urbanistiniu aspektu (matomas, labai matomas, nematomas).

3.1. A VARIANTAS

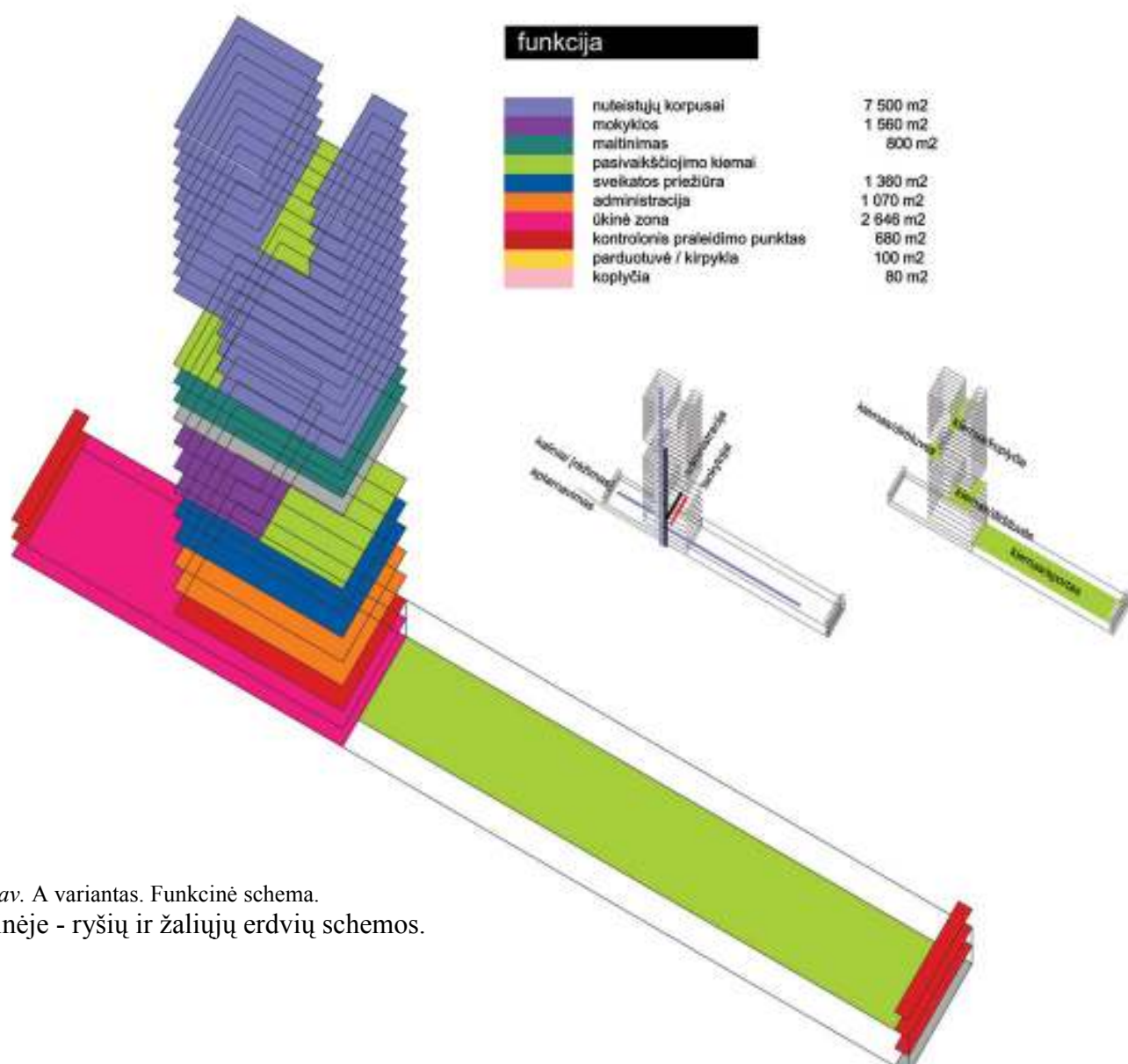
Idėja. Vertikalus kalėjimas. Socialinis labirintas. Kalinys iškeliamas į viršų, atskiriamas nuo žemės. Jam atveriamos kitokios perspektyvos, jis priverčiamas žiūrėti iš kito kampo, kito rakurso. Iš esmės keičiamos įprastos sąlygos gyventi. Nauja, moderni aplinka. Pastato architektūrinė išraiška tiesiogiai neprimena kalėjimo, tai iliuzija į kažką kitą. Bet tuo pačiu tai yra labai stiprus, iš toli matomas ir visada jaučiamas bausmės ženklas visuomenėje (29,30 pav.).

29. pav. A variantas. Kalėjimo vaizdas

30. pav. A variantas. Kalėjimo genplanas

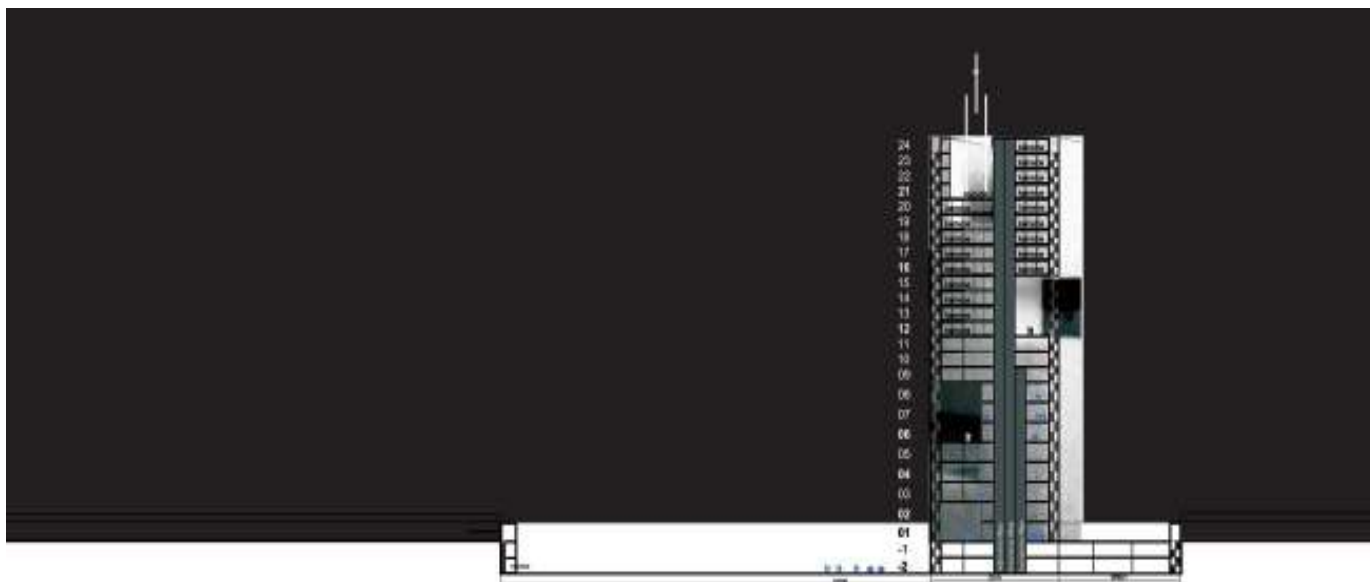

31. pav. A variantas. Funkcinė schema.
Dešinėje - ryšių ir žaliųjų erdvių schemos.

Funkcija. Funkcija (31,32 pav.) dalinasi pagal aukštus - požeminiuose aukštuose sandėlinės zonos ir bendras pasivaikščiavimo kiemas su sporto aikštelėmis; pirmuose aukštuose dėstomos nerėžiminės zonos (1 aukšte holas, 3-4 a. administracija,; toliau kylant į viršų – ligoninė, mokykla, valgykla, o viršuje - režiminės zonos, kurios jungiasi per vidines erdves arba atvirus kiemus. Bokšto viršuje – koplyčios bokštas.

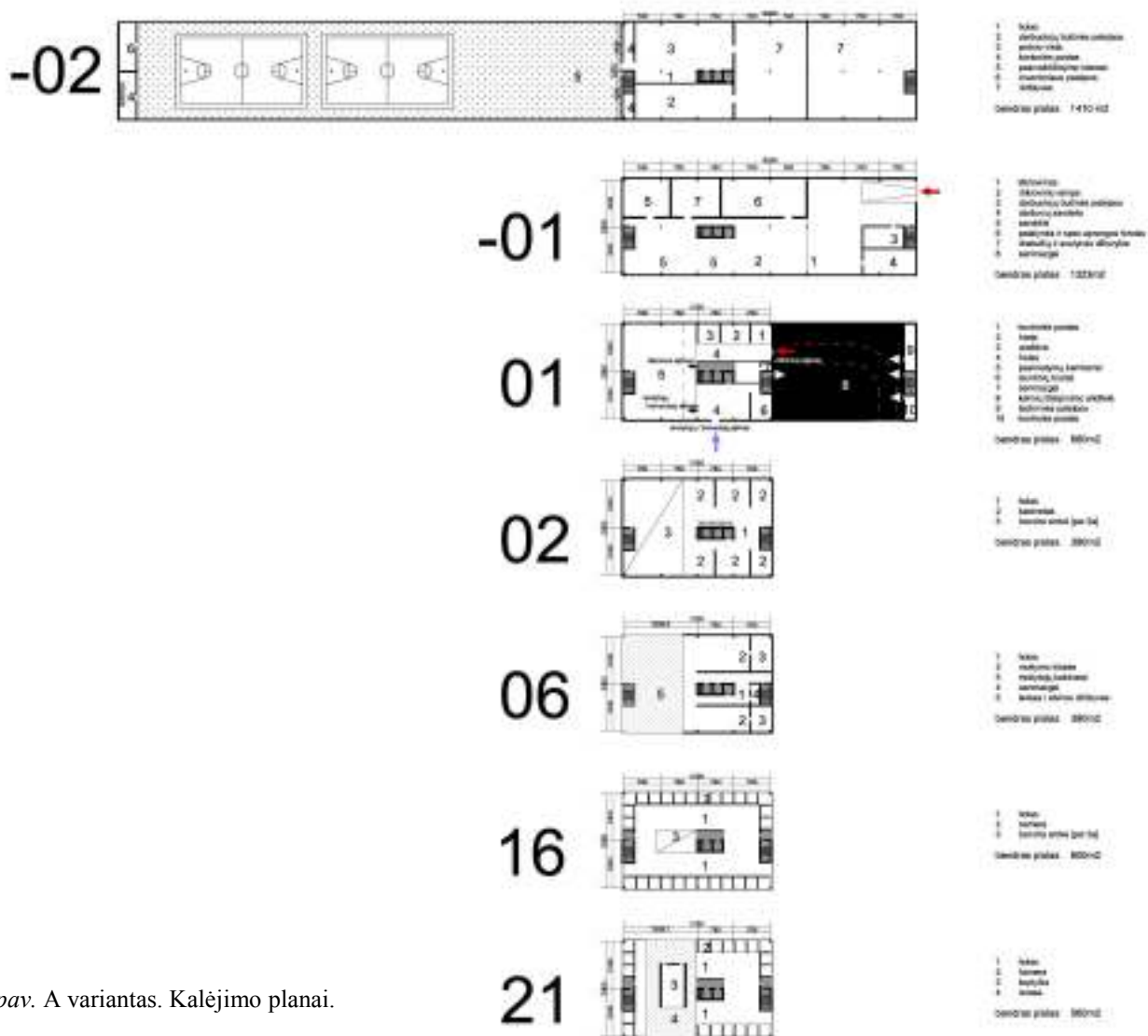

32 pav. A variantas. Programos proporcija.

33 pav. A variantas. Kalėjimo pjūvis.

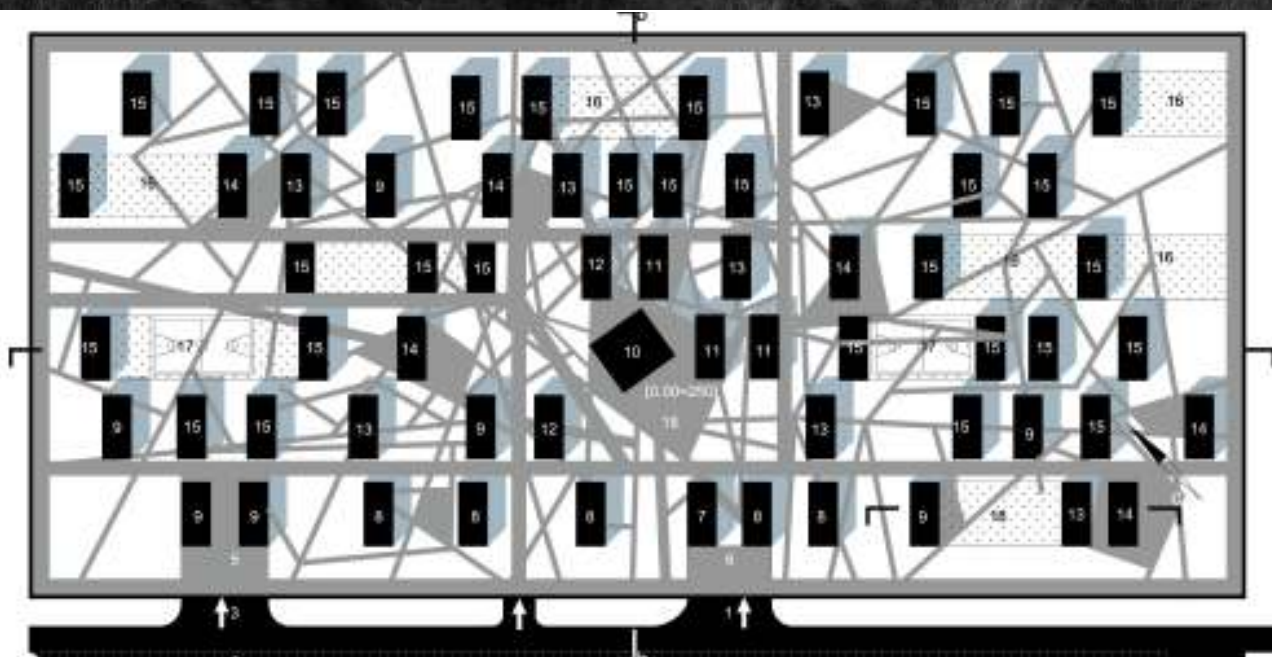
Kalinio gyvenimas. Kalinys gyvena visiškai kitokioje aplinkoje, jo judėjimas vertikalus (33 pav.), nenatūralus, o sistemizuotas. Kalinys gyvena viršuje, dirba ir sportuoja apačioje arba iškirstose tūryje kiemeliuose (34 pav.).

34 pav. A variantas. Kalėjimo planai.

3.2. B VARIANTAS

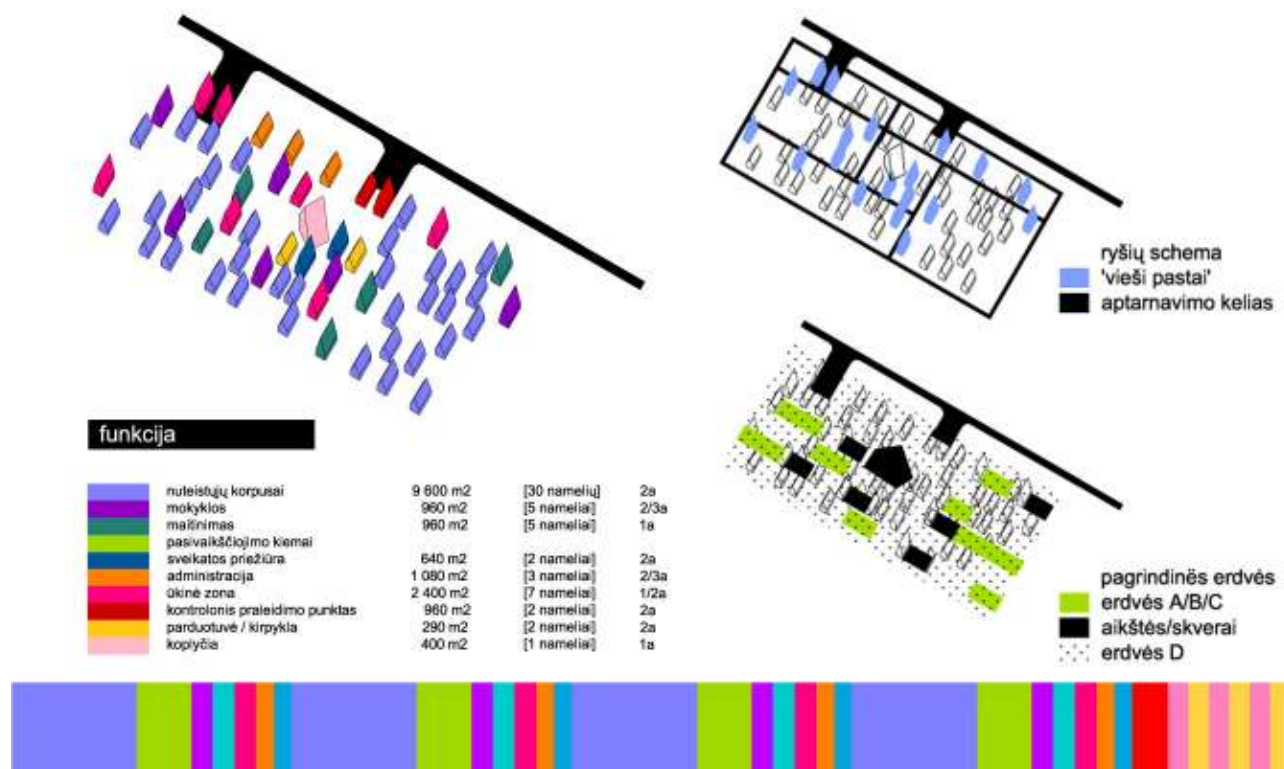
Idėja. Kalėjimas – miestas. Ugdoma kalinio kaip piliečio savimonė. Kalinys ir toliau gyvena, arba pradeda gyventi įprastą, „normalų“ gyvenimą – turi „savo namą“, dirba darbą, mokosi mokykloje, turi kaimynų. Aplink jį – urbanizuota miestietiška atmosfera (35,36 pav.).

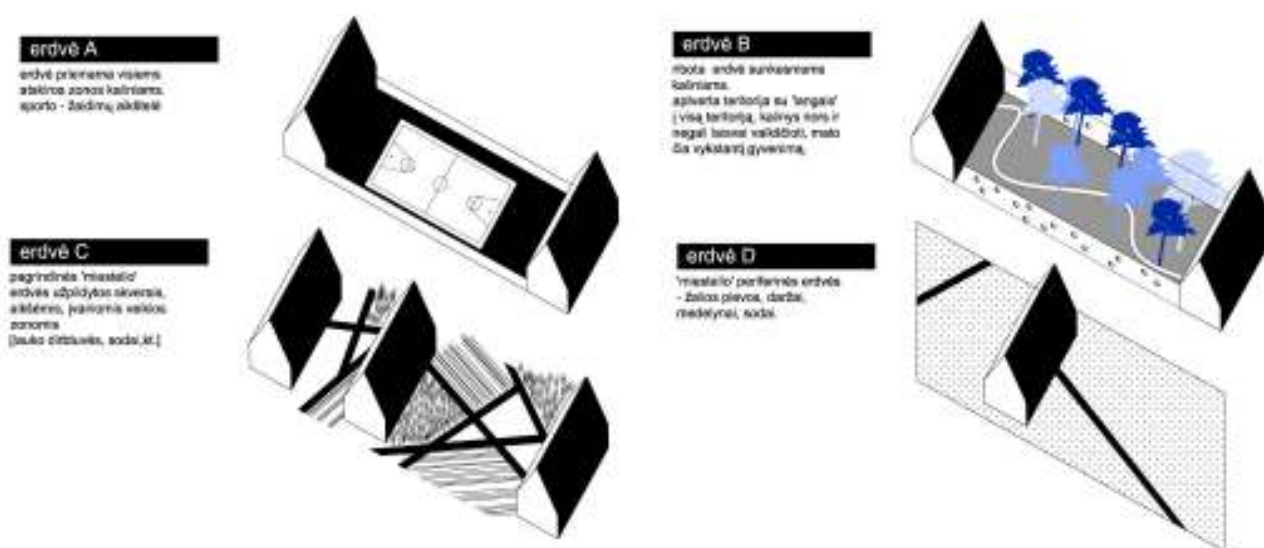
35 pav. B variantas. Kalėjimo vaizdas.

36 pav. B variantas. Kalėjimo genplanas.

Funkcija. Programa (37 pav.) išskaidoma į mažesnes mases, kuriami miesto kvartalai su savo lokalia programa. Kalinys mokomas bendrauti, dirbti ir mokytis bendruomenėje, pagrindinis šio kalėjimo tikslas – resocializacija. Įprastas horizontalus judėjimas nereguliarias takeliais, sąlytis su kitais kalinamaisiais, sąlytis su žeme, gamta (38, 39, 40 pav.).

37 pav. B variantas. Funkcinė schema.

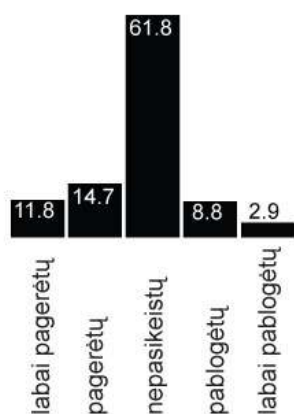
38 pav. B variantas. Erdvių schemos.

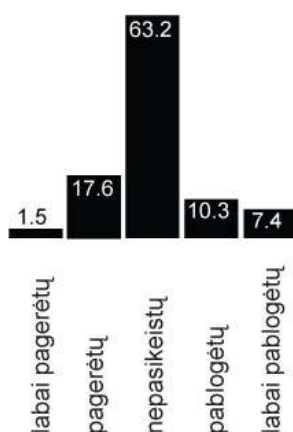
3.3. PALYGINIMAS SOCIALINIŲ / URBANISTINIŲ ASPEKTU

Projekte labai svarbi socialinė aplinka. Gyventojai neįsileidžia kalėjimo, todėl variantiniame projektavime ieškoma kuo skirtingesnio poveikio socialinei aplinkai. Sociologijos katedros atlikta socialinė Pagirių gyvenvietės apklausa rodo (VU Filosofijos fakulteto, Sociologijos katedros ruošta socialinės apklausa (vadovas prof. A. Dobryninas, studentės U. Lunevičiūtė, M. Brukštutė). Apklausoje dalyvavo 100 Pagirių gyventojų.)[21] [5 PRIEDAS], (41, 42 pav.), kad vertinant abu projektus, nuomonė apie kalėjimą stipriai nesikeičia, t.y. lieka tokia pati kokia ir buvo – neigiama. Įdomu tai, kad klausime „Ar jums svarbi kalėjimo architektūra?“ dauguma respondentų atsakė „taip“ (43 pav.).

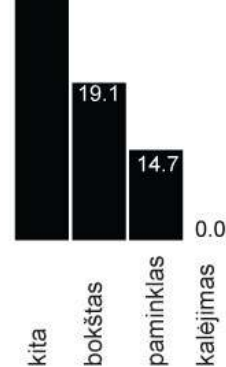
Kaip, Jūsų nuomone, pasikeistų/ nepasikeistų kalėjimo įvaizdis projekte A?

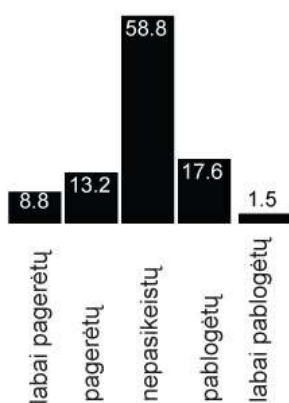
Kaip pasikeistų Jūsų nuomonė, pasirinkus variantą A?

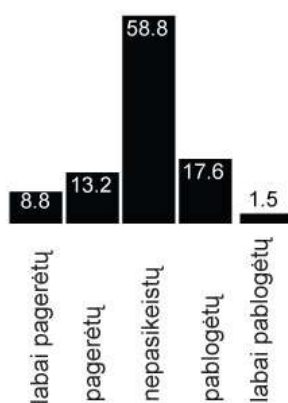
Į ką Jums panašus architektūrinis projektas A?

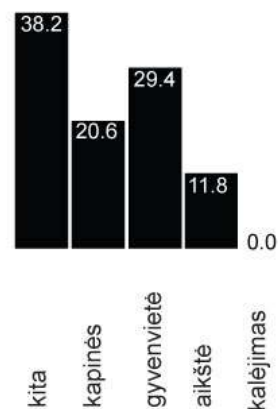
Kaip, Jūsų nuomone, pasikeistų/ nepasikeistų kalėjimo įvaizdis projekte B?

Kaip, Jūsų nuomone, pasikeistų/ nepasikeistų kalėjimo įvaizdis projekte B?

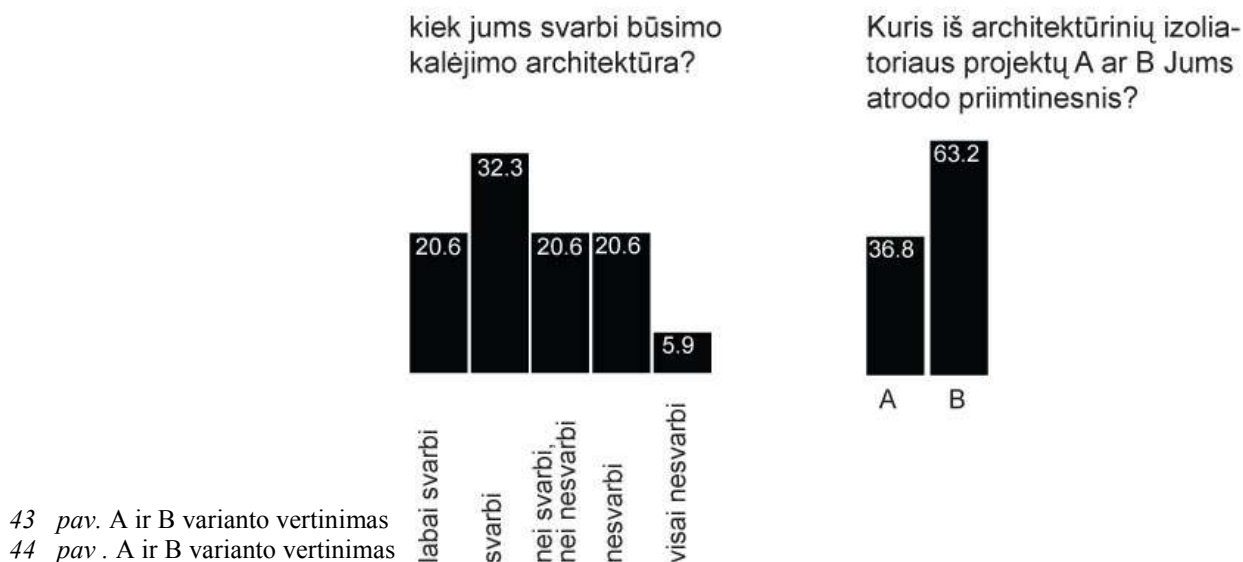
Į ką Jums panašus architektūrinis projektas B?

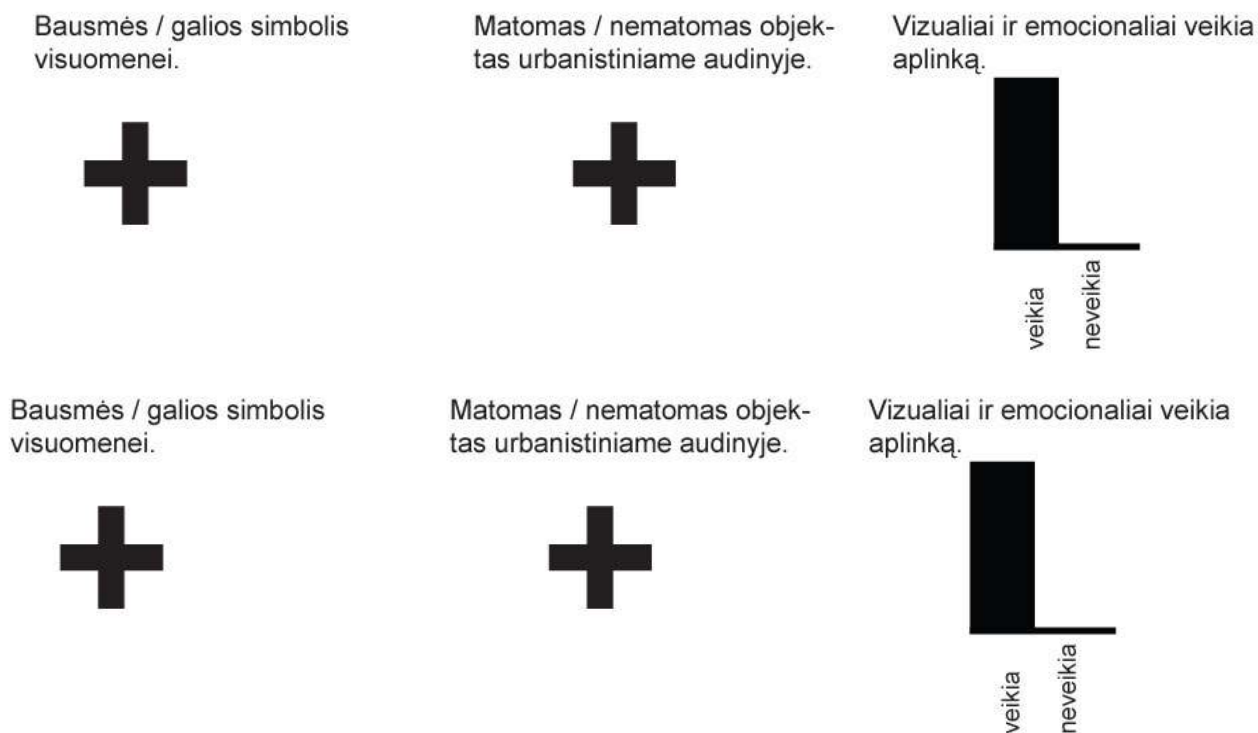
41 pav. A varianto vertinimas

42 pav. B varianto vertinimas

Lygiai tokia pati kintanti nuomonė matosi ir kitų klausimų atsakymuose. Pavyzdžiui, daugumos nuomone B variantas pakeistų respondentų nuomonę ir kalėjimo įvaizdį į neigiamą pusę, tačiau galutiniame klausime „Kuris iš architektūrinių kalėjimo projektų Jums yra priimtinesnis?“, beveik dvigubu skirtumu respondentai renkasi B variantą (44 pav.).

Netolygūs gyventojų atsakymai rodo, kad kalėjimas asocijuojasi taip, kaip kalėjimo įvaizdį formuoja žiniasklaida ir kitos informacinės žinių perdavimo priemonės. Apie kalėjimą, koks jis yra dabar – kalba visi, o koks jis gali būti ar turėtų būti – niekas.

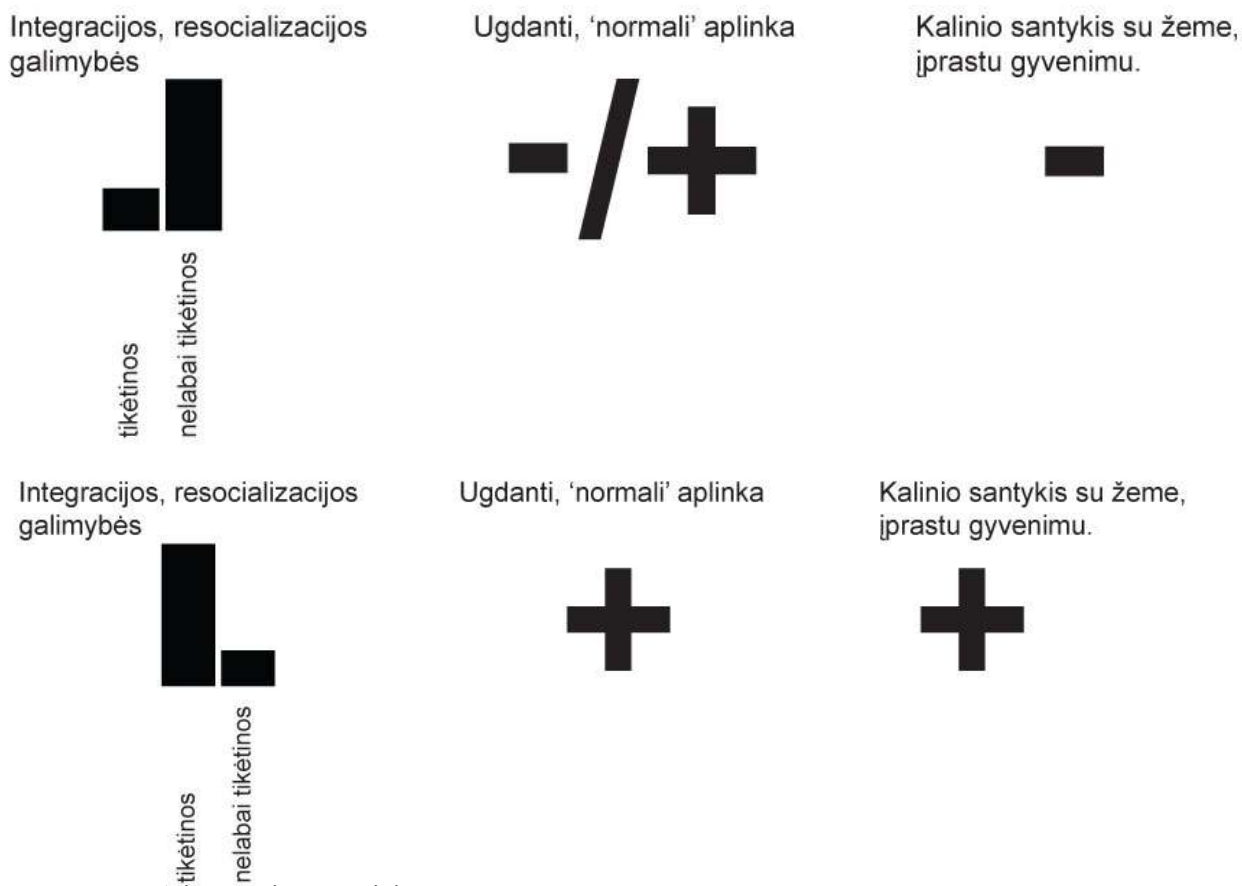
45 pav. A ir B varianto vertinimas

46 pav. A ir B varianto vertinimas

Toliau lyginamas objekto poveikis visuomenei (remiamasi į analitinę analizę ir tirtus pavyzdžius). A variantas – stiprus bausmės ženklas, toks pat koks buvo reiškiamas prieš šimtmetį, tik atitinkantis šiuolaikinę sampratą ir gyvenseną (45 pav.). Galima teigti, kad apklausoje daugiau teigiamų rezultatų klausimuose apie kalėjimo įvaizdį gavusį A variantą „išgelbėjo“ jo moderni, ir šiuo metu labai „madinga“ architektūra (41 pav.). Ne toks paviršutiniškas objekto išorės vertinimas atsiranda tik tada, kai konkrečiai klausiama – „Kuris?“. Tik čia respondentas suvokia, kad A variantas labai vizualiai ir emocionaliai veikia aplinką, o B variantas tampa nematomu, tik emociškai jaučiamu (45, 46 pav.).

3.4. PALYGINIMAS PSICHOLOGINIU / ARCHITEKTŪRINIU ASPEKTU

Toliau lyginamas kalėjimo vidus, t.y. jo vidinis gyvenimas – kalinio gyvenimas. Kadangi projekto tikslas – modernus, integruojantis kalinį į visuomenę kalėjimas, vertinamos pagrindinės sąlygos tikslui pasiekti. Remiantis analitinės dalies išvadomis ir turimomis žiniomis galima teigti, jog svarbiausia suformuoti ugdančią, per daug neatskiriančią erdvę. Todėl schemose (47, 48 pav.) B variantas „laimi“

47 pav. A ir B varianto vertinimas

48 pav. A ir B varianto vertinimas

3.5. IŠVADOS

Variantas B daugiau veikia aplinkinį socialinį sluoksnį, negu esamą viduje. Tai labai stiprus, daug sakantis simbolis išorei. Tačiau vidinis socialinis gyvenimas nėra atviras: mažas sąlytis su kitais žmonėmis, silpnas sąlytis su žeme, įprasto gyvenimo pojūčio nebuvimas.

Variantas A pasirenkamas tolesniam vystymui.

4.1. PROJEKTAVIMO PROGRAMA

Kalėjimas projektuojamas prie Pagirių gyvenvietės. Kalėjimo programa skirstoma į režiminę ir nerėžiminę (ūkinę) zonas.

Rėžiminė zona:

- 1200 -1300 vietų kalėjimas;
- Karantino zona;
- Kontrolinio punkto zona;
- Mokykla;
- Biblioteka;
- Dirbtuvės;
- Maitinimas;
- Ligoninė;
- Maldos namai;
- Sporto aikštelės;
- Pasivaikščiojimo kiemeliai.
- Kontroliniai postai.

Ūkinė zona:

- Techninės patalpos;
- Maisto saugykla;
- Drabužių ir avalynės fondas;
- Administracinė zona;

Taip pat teritorijoje numatoma lankytojams ir darbuotojams skirta automobilių stovėjimo aikštelė.

4.2. IDĖJA

Kalėjimas –miestas.

Visas miestas įkastas į žemę, todėl iš visų miestelio perspektyvų kalinamasis mato betoninę sieną. **Taip išreiškiama bausmė.**

Šiaurinėje dalyje, siena pradeda trūkinėti. Pro kelis įtrūkimus, kaliniui atveriamas fiksuotas vaizdas į šlaitą ir į toliau esantį mišką - į tikrą laisvą pasaulį, pro kurį jis išeis pasibaigus kalinamajai trukmei.

Taip išreiškiama laisvė.

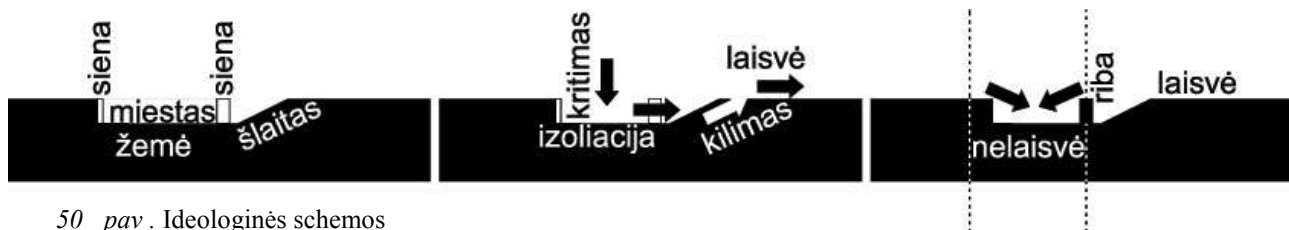
Išorinei pusėje kalėjimo gyvenimas nerodomas. Pats objektas tampa nematomu, o tik jaučiamu socialiniu dariniu.

Aplink visą teritoriją, tikrajam žemės paviršiuje, kartais vaikšto apsauga, stebinti kalinį iš aukštai. Trūkinėjančioj sienoje apsaugininko vaizdas dingsta ir atsiranda tik per kelis plyšius.

Kuriama iliuzinė tikro miestelio atmosfera. Kalinys turi savo namą, dirba darbą, mokosi mokykloje, turi kaimynų. Tai tarsi labai didelė kompleksiška mokykla, bandanti ugdyti kalinio, kaip piliečio ir miestelėno savimone (49, 50pav.).

49 pav. Vaizdas nuo pagrindinio kelio

50 pav. Ideologinės schemos

- 1- pagrindiniai elementų kryptys: žemė (horizontalu), miestas (horizontalu), siena (vertikalu), šlaitas (nuožulnu).
- 2- elementų simbolinė reikšmė: : žemė = kritimas, miestas = izoliacija, siena = riba, šlaitas = laisvė.
- 3- Sieną – ribą tarp laisvės ir nelaisvės. Sieną visą laiką stebi iš viršaus miesto gyvenimą. Kaliniui išeinant į laisvę, siena jo nebemato.

4.3. URBANISTINIAI SPRENDINIAI

Miestas statomas vyraujančia aplinkos elementų kryptimi (pietryčių – šiaurės vakarų). Nuo pagrindinio kelio miesto vaizdas uždaromas, o į šalia esantį mišką - atveriamas (51 pav.)

Įvažiavimo kelias jungiasi su pagrindiniu keliu „Y“ sankryžos forma. Įvažiavus, įvažiavimo kelias pradeda po truputį leisti žemyn.

51 pav. Situacijos schema

4.4. GENPLANAS

Kalėjimas planuojamas tradicinio miesto principu – aštuonios reguliaraus tinklo gatvės dalina miestelį į penkis „gyvenamuosius“ kvartalus ir šeštą – centrinį kvartalą su pagrindine miestelio aikšte, bažnyčia kitas ir viešas funkcijas aplinkui, kurių nėra lokaliuose kvartalų skveruose (52, 53, 54 pav.). „Gyvenamieji“ kvartalai su centrine erdve jungiami nereguliarių takelių tinklu, kuriuose atsiranda skverai prie kvartalų viešų pastatų (mokyklos, valgyklos ir dirbtuvių). Kiekvienas kvartalas turi savo žalią zoną (sporto aikštelės, medelynai, daržai). Link sienos namai ir takelių tinklas retėja.

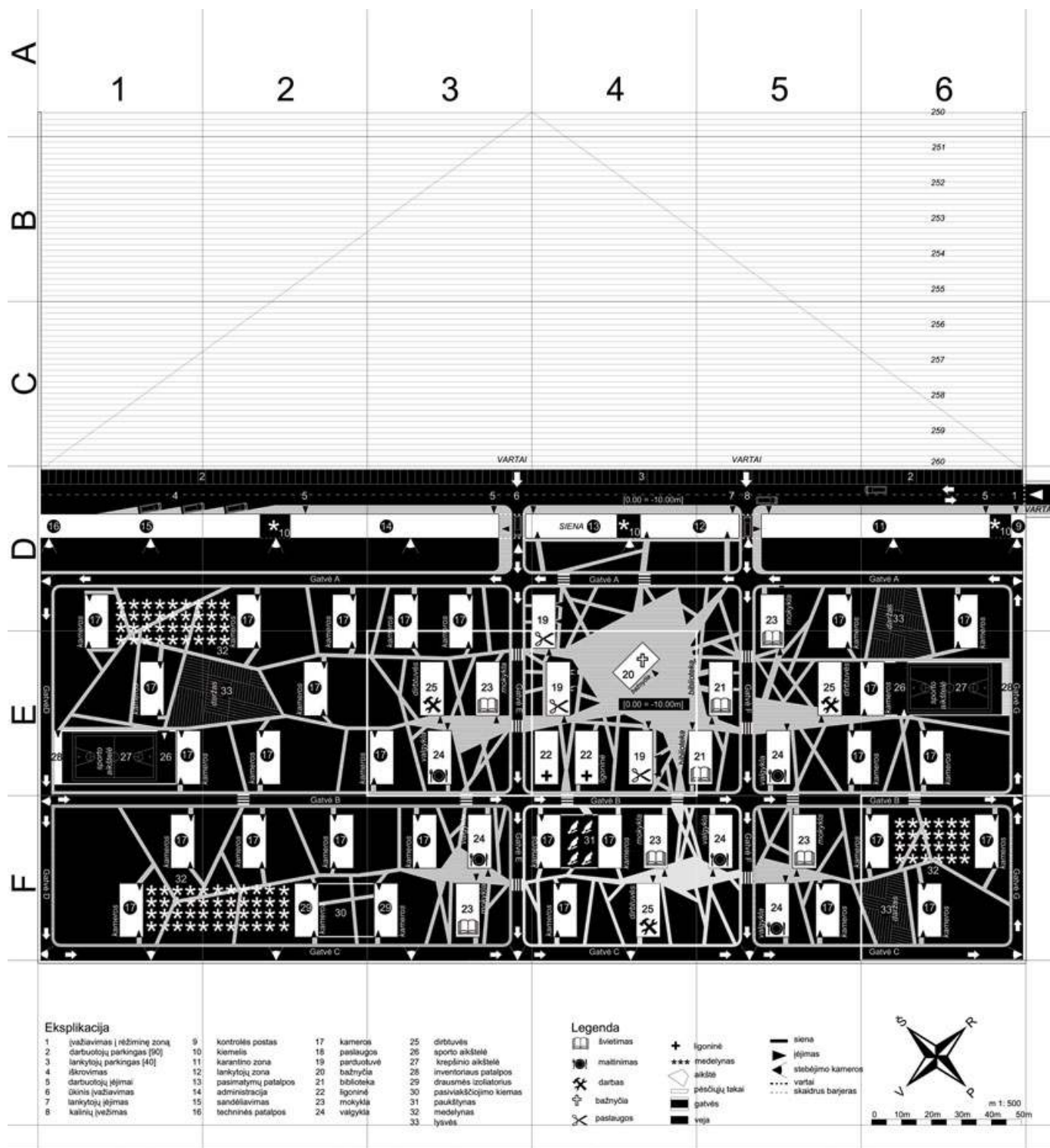

52 pav. Miesto vaizdas iš viršaus, šiaurinės pusės

Išorinėje miesto pusėje kalėjimą riboja siena – ilgas pastatas atsiveriantis į šlaitą. Šlaitas orientuotas į pietinę ir vakarinę pusę, todėl yra beveik visada apšviestas „sceniniu“ apšvietimu (žiūrovas tamsoje, scena – šviesoje).

53 pav. Miesto skersinis pjūvis

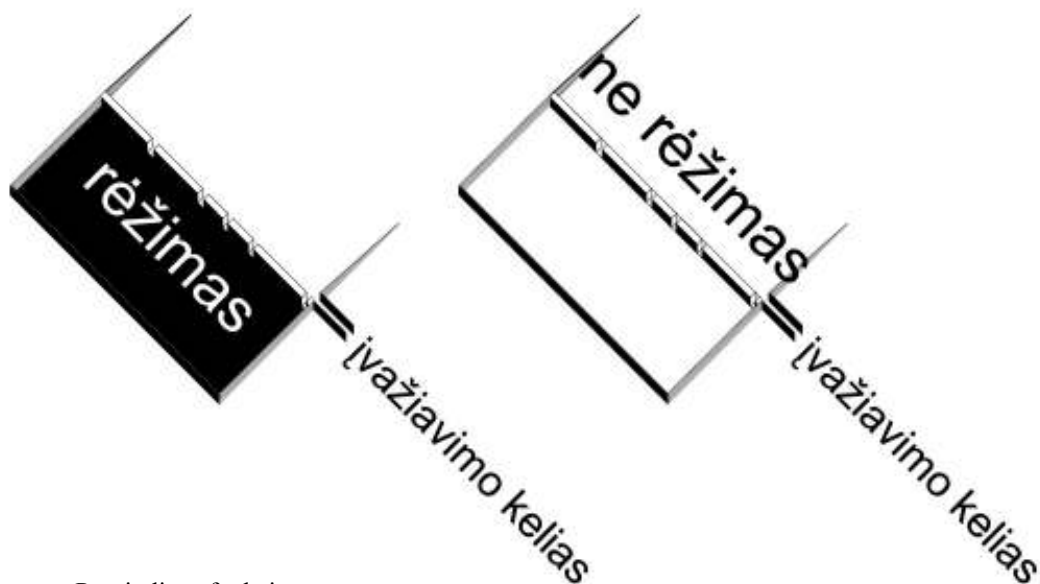

Faktai	MIESTAS	SUSKIRSTYMAS	SVIETIMAS	GEOGRAFIJA
	Valstybė: Lietuva Savivaldybė: Vilniaus miesto savivaldybė Gyventojų skaičius: 1500 Plotas: 54 780 m ² Gyventojų tankumas: 36.52/m ² Koordinatės: 54° 35' 00" N 25° 11' 30" E Laiko juosta: EET (UTC +2 val) vasaros (DST) EEST (UTC +3 val)	Miesto teritorija suskirstyta į 7 kvartalus. Kvartale vidutiniškai 10-15 gyvenamųjų namų ir 3-4 viešosios įstaigos. TRANSPORTAS Miestas turi 7 vidines gatves ir pėsčiųjų takų tinklą. Įvažiavimo gatvė yra už miesto ribų.	Visos švietimo funkcijos yra miesto centre arba lokaliuose kvartalų centruose. Mokyklų: 5 Dirbtuvių: 3 Bibliotekų: 2 Bažnyčių: 1	Miestas yra 12km nutolęs nuo Vilniaus. Jis yra netoli upės Vokės, miško ir Vaidotų geležinkelio stoties. KLIMATAS Miestas yra vėsiojo vidutinio klimato zonoje. Vidutinė temperatūra +6.10°C (43°F) Vidutinė temperatūra sausį -4.9°C (23°F), liepą +17.0°C (62.6°F)

4.5. FUNKCINĖS ZONOS

Visas kalėjimas yra dviejų funkcinių zonų :

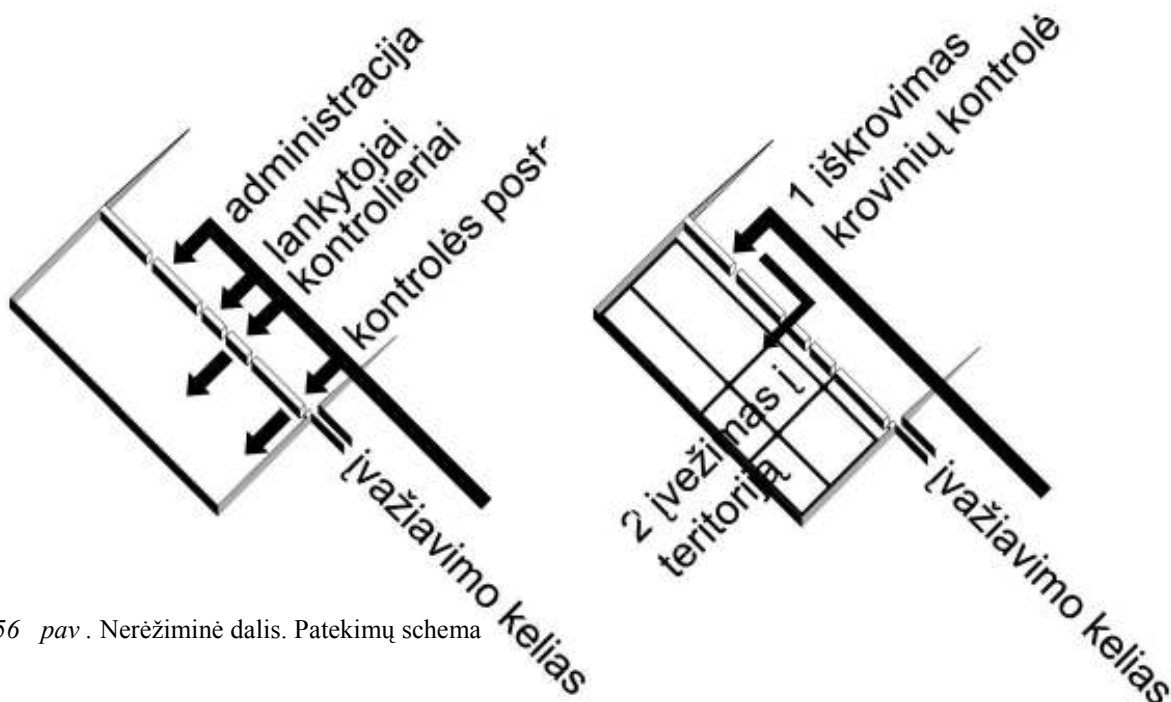
nerėžiminė (išorinė sienos dalis ir pati siena) ir rėžiminė (miestas).

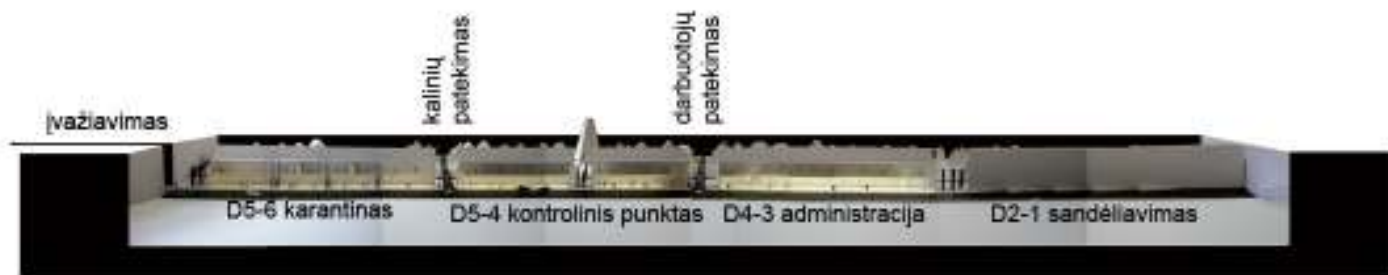
55 pav. Pagrindinės funkcinės zonos

Nerėžiminė dalis (SIENA)

Patenkama iš pagrindinio įvažiavimo kelio. Šiaurinėje dalyje visu ilgiu dėstomas parkingas, pietinėje – įėjimai. Darbuotojai tikrinami įvažiavimo į teritoriją kontrolės punkte. Dirbantys rėžiminėje zonoje, pereina dar vieną praleidimo šliužą. Lankytojai Tikrinami įvažiavimo į teritoriją kontrolės punkte. Kontrolės punkto zonoje pereina praleidimo šliužą, asmens daiktų patikrinimą prieš patekdami į pasimatymo kambarius.

56 pav. Nerėžiminė dalis. Patekimų schema

57 pav. Sienos vaizdas nuo šlaito.

Pastatas- siena dalinasi į 4 dalis pagal savo funkciją – D1 sandėlio zona, D2 administracinė zona, D3 kontrolinio punkto zona, D4 karantino zona.

D1 sandėlio zona

Patenka visi kroviniai prieš jiems patenkant į režiminę zoną – maistas, drabužiai ir avalynė, kitas inventorių. Praėjęs kontrolę, krovinys vežamas į režiminę zoną.

[PRIEDAS 6]

D2 administracinė zona

Skirta kalėjimo administracijai, darbuotojams tiesiogiai nesusijusiems su kalėjimu. Nėra išėjimo į režiminę zoną. Pietinėje dalyje – kabinetai, šiaurinėje, su vaizdu į gamtą – atviro plano poilsio zonos, virtuvėlė, valgomieji.

[PRIEDAS 6]

D3 kontrolinio punkto zona

Skirtas pasimatymams ir kontrolieriams, tiesiogiai susijusiems su kalėjimo gyvenimu. Išėjimai ir įėjimai į režiminę zoną. Pirmas aukštas – ilgalaikių ir trumpalaikių pasimatymų zona, antras – kontrolierių zona (kabinetai, poilsio erdvės, virtuvėlė, valgomasis).

[PRIEDAS 6]

D4 karantino zona

Į karantino zoną atvežami ir paleidžiami kaliniai. Kalinamasis patenka į holą, kratos patalpą ir apgyvendinamas karantino zonoje. Iki to laiko jis nemato miesto.

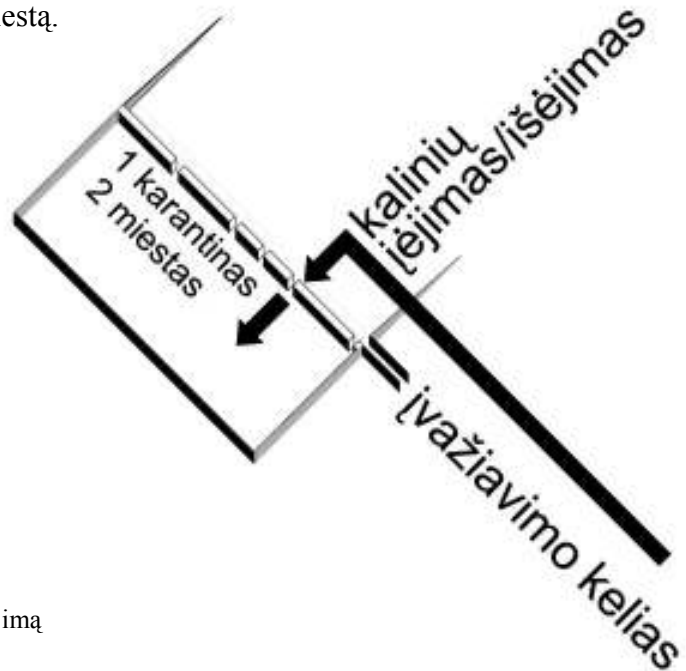
[PRIEDAS 6]

Stogas

Ant sienos stogo įrengiama stebėjimo sistema ir eksploatuojamas stogas, leidžiantis apsaugai matyti ir visą laiką stebėti režiminę teritoriją gyvai. [PRIEDAS 6]

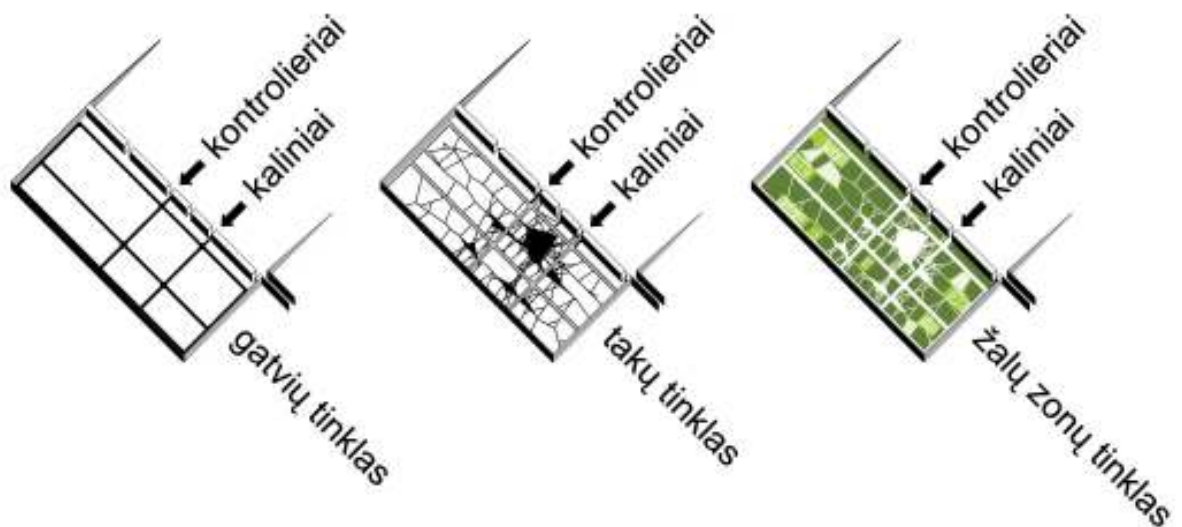
Rėžiminė dalis (miestas)

Kalėjimas projektuojamas kaip vienas didelis pastatas urbanistiniais principais. Kalinamųjų patekimas į miestą vyksta dviem etapais (58 pav.): pirmasis – kalinys patenka į sienoje esantį karantiną D4, kur gyvena pagal taisyklės nustatytą laiką visai nematydamas kas yra už sienos. Atvežti kaliniai išlaipinami saugumo šliuze tarp rėžiminės ir nerėžiminės teritorijos. Po šliuzo, kaliniai pereina krata, asmens daiktų patikrinimą ir laikinai apgyvendinami karantino zonoje. Antruoju etapu, kalinys patenka į miestą.

58 pav. Kalinamųjų patekimas į kalėjimą

Patekti į rėžiminę teritoriją galima per du įėjimus. Vienas – kalinių įėjimas ir išėjimas, kitas darbuotojų įvažiavimas ir kontrolierių patekimas į teritoriją (59 pav.).

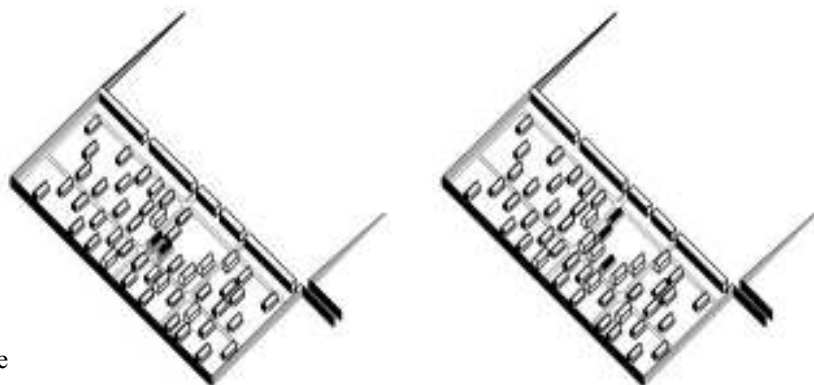

59 pav. Rėžiminė zona.

Teritorijoje funkcijos išsidėsčiusios taip: lokaliuose kvartalo centruose yra mokyklos, dirbtuvės ir valgyklos, pačiame centre – parduotuvės, ligoninė, bibliotekos ir bažnyčia (60,61 pav.). Kuo arčiau centro, tuo tankesnis darosi užstatymas.

60 pav. Funkcijų pasiskirstymas mieste
1 – kameros (juodos), 2- mokyklos ir dirbtuvės, 3-valgyklos.

61 pav. Funkcijų pasiskirstymas mieste
1 – ligoninė, 2- parduotuvės ir kitos paslaugos.

4.6. KONTROLĖ IR SAUGUMAS

Kalėjimo teritorija suskirstyta į tris pagrindines saugumo zonas:

A – griežtai saugoma teritorija; B - griežtai saugoma nerėžiminė zona; C – labai griežtai saugoma rėžiminė zona.

A – griežtai saugoma teritorija

Užtikrina pašalinių žmonių nepraeinamumą į kalėjimo teritoriją. Riba tarp išorinės ir rėžiminės aplinkos –apsauga, nenaikinanti vizualaus ryšio.

B - griežtai saugoma nerėžiminė zona

Praleidžia darbuotojus, kalinius ir kalinių lankytojus į kontrolinio punkto ir režiminę zoną. Trys praleidimo šliuzai į režiminę teritoriją.

C – labai griežtai saugoma režiminė zona.

Kontroliuoja ir stebi kalinių gyvenimą. Teritorija suskirstyta į keturias stebėjimo zonas, užtikrinančias kalinių ir darbuotojų saugumą.

1 stebėjimo zona (žmonės)

visa teritorija stebima per visą režiminės zonos perimetrą nuo žemės paviršiaus. Šiaurinėje dalyje žemės paviršius virsta pastatu – siena, kur apsauga turi integruotus stacionarius stebėjimo postus. Kalinys visada jaučiasi stebimas vaikščiojančios apsaugos.

2 stebėjimo zona

Stebimos visos miestelio gatvių ir kelių trasos, sienoje įmontuotomis kameromis.

3 stebėjimo zona

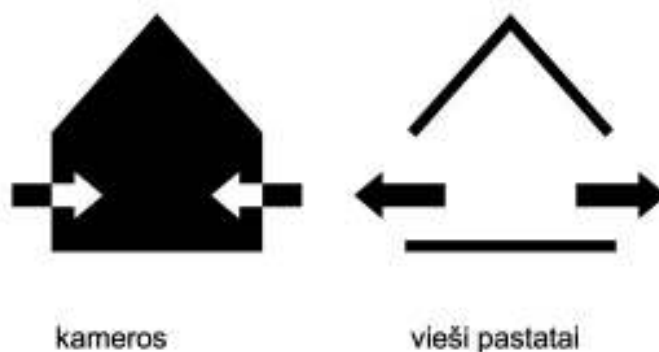
Visų pastatų viduje ir išorėje sumontuotos kameros arba stacionarūs kontrolės postai.

4 stebėjimo zona

Apsauga, patruliuojanti po kvartalus.

4.7. NAMŲ ARCHITEKTŪRA

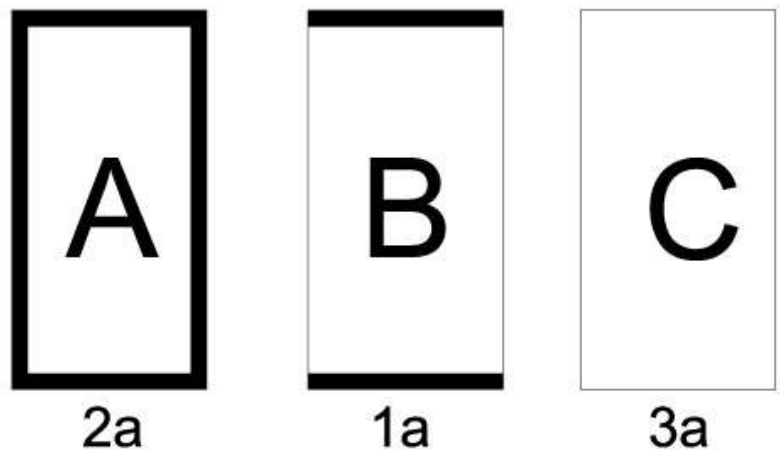
Namų architektūra – elementarus, visų suvokiamas namo archetipas. Paprastas namas su dvišlaičiu stogu. Gyvenamieji namai (kameros) – tamsūs, su daug bet labai mažų angų, siaura ir suspausta erdvė. Vieši pastatai atvirkščiai – erdvūs ir labai šviesūs (62 pav.). Psichologiškai kalinamajam sąmoningai arba nesąmoningai darbas ir mokslas asocijuosis su šviesa ir malonia erdve, t.y. geresnėmis ir malonesnėmis sąlygomis negu suspaustoje ir tamsioje kameroje.

62 pav. Namų architektūros principinė schema
Namukų architektūra skaidoma į 3 tipus (63 pav.):

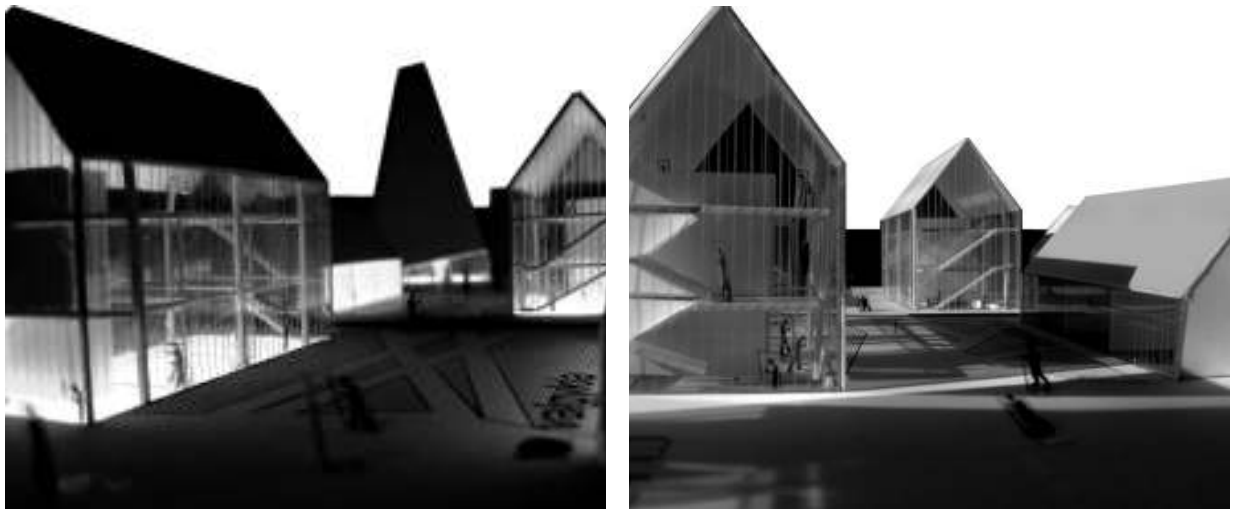
- A- dviejų aukštų dvišlaitis namas, uždaras iš visų pusių. Langai – 50x20 cm angos (viename fasade 126 angos). Apdaila – balintas betonas, armuoti stiklo blokai (kameros).
- B- vieno aukšto dvišlaitis namas, atviras ilgąja pastato puse. Apdaila – balintas betonas, berėmis armuotas stiklas (dirbtuvės, valgyklos, parduotuvės).
- C- trijų aukštų dvišlaitis namas, atviras visomis keturiomis pastato pusėmis. Apdaila – balintas betonas, berėmis armuotas stiklas (mokyklos, bibliotekos, ligoninė (matintas stiklas)).

Vidaus apdailai naudojamos medžiagos, atitinkančios konkrečių patalpų paskirtį, laikantis HN 03-0009-91 nurodymų. Sienų, grindų ir baldų paviršių medžiaga atspari ir lengvai prižiūrima.

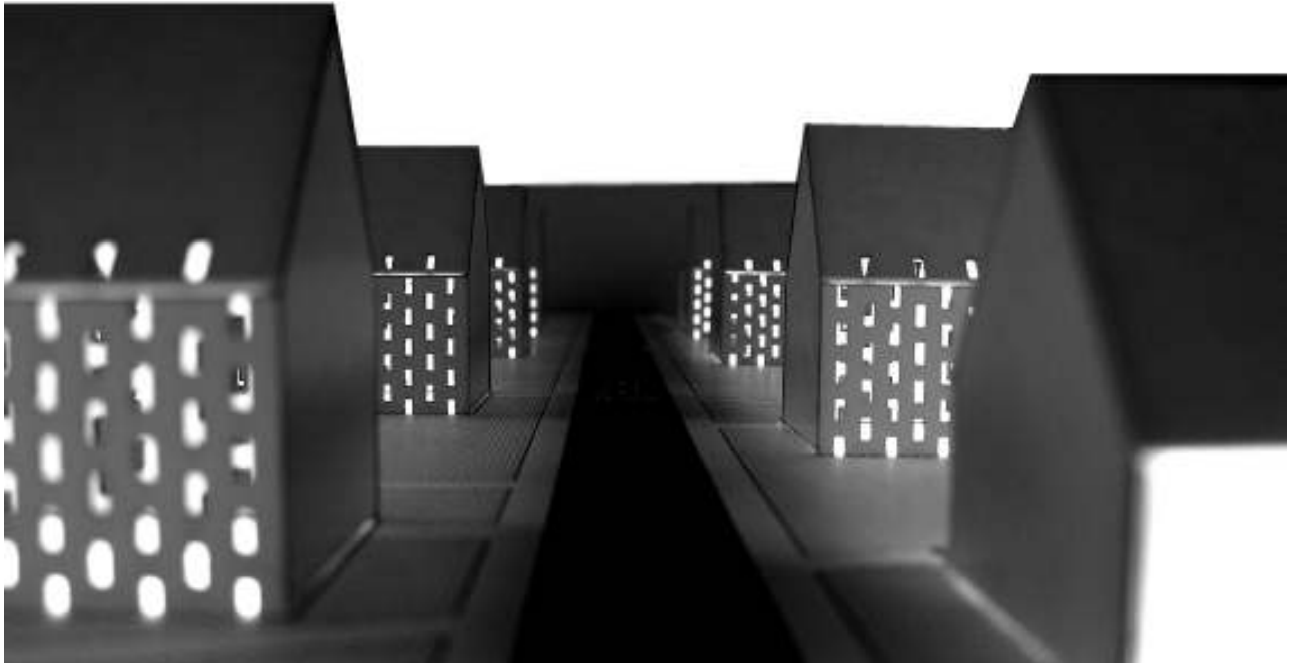

63 pav. Namukų tipai

Visi namų brėžiniai pateikiami [PRIEDAS 7].

64 pav. Viešos paskirties namai

65 pav. Kamos

Bažnyčia yra vienintelė vertikali dominantė mieste. Planiskai, ji nėra projektuojama ortogonaliai, o pasukamu kitu kampu. Lygiai taip pat, nėra statmenų plokštumų. Tai padeda bažnyčią suvokti kaip dominantę iš visų miestelio perspektyvų.

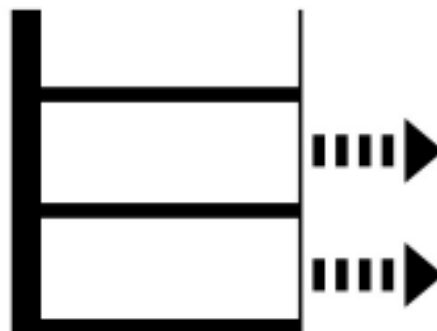
Bažnyčia pirmame aukšte atvira. Čia susirinkimų erdvė. Antrajame aukšte yra maldos namai. Tai visiškai uždara erdvė su dideliu stoglangiu viršuje. Kalinys nebemato įprastos ir kasdienės aplinkos, gali nuo jos pabėgti čia.

66 pav. Bažnyčios vaizdas pro sieną.

Siena

Atvira į šlaitą ir visiškai uždara į režiminę zoną. Sutapatintas stogas. Apdaila – balintas betonas, berėmis stiklas.

67 pav. Sienos orientacijos principinė schema

4.8. TECHNINIAI EKONOMINIAI RODIKLIAI

Pagrindiniai rodikliai.

	Kiekis	Vieneto bendras plotas	Bendras plotas
A tipas			
Kameros [2]	15	244 m ²	3660 m ²
Kameros [4]	15	211 m ²	3165 m ²
VISO			6825 m ²
B tipas			
Parduotuvė	3	128,6 m ²	385,8 m ²
Valgykla	5	127,7 m ²	638,5 m ²
Dirbtuvės	3	129,3 m ²	387,9 m ²
VISO			1412,2 m ²
C tipas			
Biblioteka	2	369,8 m ²	739,6 m ²
Mokykla	5	369,8 m ²	1849 m ²
Ligoninė	1	670 m ²	670 m ²
VISO			3258,6 m²
Siena			
D1-2 Sandėliavimas			535,6 m ²
D2-3 Administracija			911 m ²
D3-5 Kontrolinis punktas			863 m ²
D5-6 Karantino zona			800,36 m ²
VISO			3210,16 m²
VISO BENDRAS PLOTAS			14 705,96 m²

4.9. KONSTRUKCINĖ IR INŽINERINĖ DALIS

Siena

Karkasinis monolitinis pastatas sutapdintu, vietomis eksploatuojamu stogu.

Miesto namai

Trijų tipų namai:

A / C – monolitinis karkasas, gelžbetoninės perdangos, gręžtiniai pamatai, dvišlaidis betoninis stogas.

B – monolitas, gelžbetoninės perdangos, gręžtiniai pamatai, dvišlaidis betoninis stogas.

Inžinerinė dalis

Šildymas ir vėdinimas projektuojamas pagal statybos ir higienos normas. Šilumą numatyta tiekti iš centrinių šilumos šaltinių. Įrengiamas šiluminis mazgas D1 dalyje, nuo kur visas kompleksas šildomas kompleksiškai.

Vidaus inžineriniai tinklai rengiami vadovaujantis nustatytais vandentiekio ir kanalizacijos įvadų normomis. Numatyta prisijungti prie miesto vandens kanalizacijos tinklų.

Pastatų patalpose, priklausomai nuo jų paskirties, projektuojama natūrali arba mechaninė vėdinimo sistema.

Bausmė egzistuoja ir egzistuos visą laiką. Kinta ir kis tik priemonės ją įvykdyti. Kaip ankščiau bausmė reiškė galią bausti tiesioginiu savo pavidalu, taip dabar tai tapo drausminančia priemone „drausmingai visuomenei“, veikiančia kitais kanalais.

Viskas turi savo pavidalus. Nors kalėjimus ir bandoma slėpti ar niveliuoti su supančia aplinka, jis vis tiek lieka kalėjimu – bausmės atlikimo vieta. Svarbiausia, kad atliekama bausmė turėtų prasmę, o prasmė suvokiama kaip suvokimas, kodėl ji yra atliekama.

Tam pasiekti, atsirado daug ilgai kalėjime nebuvousių funkcijų – mokyklos, maldos namai, darbo vietos. Taip bandoma padėti nusikaltusiam suvokti.

Suvokimą formuoja aplinka. Aplinką – architektūra ir žmogus. Architektūra tampa humaniška, „nebaudžianti“ kalinio.

Taigi uždavinys buvo – suformuoti sąlygas nusikaltusiam suvokti ir tapti socialiu piliečiu. Tam pasirinkta idėja – miestas. Įkastas į žemę miestas neslepia savo funkcijos, bet garsiai apie ją nešaukia. Taip jis tampa „kažkuo“, tarp požemio ir žemės, „kažkuo“, kas nematoma bet jaučiama. Iliuzinė miestelio atmosfera duoda kaliniui piliečio vaidmenį. Nuo jo priklauso ar vaidinimas pavyks, ar ne.

1. FOUCAULT, M. *Disciplinuoti ir bausti. Kalėjimo gimimas*. Vilnius: Baltos lankos, 1998. 20- 34 p.
2. BLAISSE, P. *Inside Outside*, Rotterdam: NAI publishers, 2006. 250-255p.
3. KOOLHAAS, R. MAU, B. *S, M, L, XL*. London: Monacelli Press, 1995. 239-250p.
4. Sociumas. Bausmės samprata Michel Foucault socialinėje teorijoje. [interaktyvus]. [žiūrėta 2008.02.15]. Prieiga per internetą: <http://www.sociumas.lt/Lit/Nr9/Foucault2.asp>
5. GIDDENS, A. *Sociologija*. Kaunas: Poligrafija ir informatika, 2005. 331-332p.
6. BENTHAM, J. *Panopticon Papers. A Bentham Reader*, ed. by M.P.Mack. New York: Pegasus, 46-67, 82-89 p.
7. GIDDENS, A. *Sociologija*. Kaunas: Poligrafija ir informatika, 2005. 227-230p.
8. BBC news. Photo journal: Inside a Bolivian jail. [interaktyvus]. [žiūrėta 2007.12.10]. Prieiga per internetą: http://news.bbc.co.uk/2/shared/spl/hi/picture_gallery/06/americas_inside_a_bolivian_jail/html/10.stm
9. In side out side. [interaktyvus]. [2007.11.23]. Prieiga per internetą: <http://www.insideoutside.nl/>
10. Project for the Renovation of a Panopticon Prison. [interaktyvus]. [2007.11.11]. Prieiga per internetą: [http://hosting.zkm.de/ctrlspace/discuss/msgReader\\$361?mode=topic&print-friendly=true](http://hosting.zkm.de/ctrlspace/discuss/msgReader$361?mode=topic&print-friendly=true)
11. Buschow Henley. C21st Century Prison. [interaktyvus]. [2008.04.12.]. Prieiga per internetą: <http://www.buschowhenley.co.uk/projects/education/003.htm>
12. Discovery Hd „Engineereng Supermax Prisons“
13. 2004 m. rugsėjo 28 d. Nr.IX-2452. Vilnius. [interaktyvus]. [2007.11.29]. Prieiga per internetą: http://www.heritage.lt/t_aktai/istatymai/nkpai.htm
14. Įkalinimo įstaigų renovavimo ir įkalinimo sąlygų humanizavimo 2004–2009 metų programa.
LRV Nutarimas dėl įkalinimo įstaigų renovavimo ir įkalinimo sąlygų humanizavimo 2004–2009 metų programos patvirtinimo; 2004 m. gegužės 24 d. Nr. 619; Vilnius
15. HN 37- 1996. Areštinės. Įrengimo ir eksploatavimo taisyklės, 1996.
16. HN 76-1999. LAISVĖS ATĖMIMO IR KARDOMOJO KALINIMO ĮSTAIGOS.
Įrengimas, eksploatavimo tvarka, sveikatos priežiūra, 1999.
17. HN 67-1996. Ilgalaikių pasimatymų kambariai, 1996.
18. 2007-07-13 Teisingumo ministerija. [interaktyvus]. [2007.11.29]. Prieiga per internetą:

<http://www.tm.lt/>

19. 2007-07-25 / *Teisingumo ministerija*. [interaktyvus]. [2007.11.29]. Prieiga per internetą:
<http://www.tm.lt/Default.aspx>
20. “Pagirių gyventojams kalėjimas kelia isteriją “; „Vilniaus diena“ 2008 sausio mėn. 9 d.
21. VU Filosofijos fakulteto, Sociologijos katedros ruošta socialinės apklausos anketa (vadovas prof.A.Dobryninas, studentės U.Lunevičiūtė, M.Brukštutė), 2008

- 1,3 pav. Project for the Renovation of a Panopticon Prison. [interaktyvus]. [2007.11.11].
Prieiga per internetą:
[http://hosting.zkm.de/ctrlspace/discuss/msgReader\\$361?mode=topic&print-friendly=true](http://hosting.zkm.de/ctrlspace/discuss/msgReader$361?mode=topic&print-friendly=true)
- 6 pav. Lukiškių tardymo izoliatorius – kalėjimas. [interaktyvus]. [2008.01.01.]. Prieiga per internetą: <http://www.lukiskes.lt/>
- 7 ,20,22pav.Hohensinn.Architektur. [interaktyvus]. [2008.01.02.]. Prieiga per internetą:
<http://www.big.at/BIG/de/ArchitekturKunst/BIG+Publikationen/Buch+Leoben.htm>
- 8-12 pav. Laisvoji enciklopedija Vikipedija. Lukiškės. [interaktyvus]. [žiūrėta balandžio 12 d.].
Prieiga per internetą:
http://lt.wikipedia.org/wiki/Luki%C5%A1ki%C5%B3_kal%C4%97jimas
- 13 pav. BENTHAM, J. *Panopticon Papers. A Bentham Reader*, ed. by M.P.Mack. New York: Pegasus, 46-67, 82-89 p.
- 14-15 pav. BLAISSE, P. *Inside Outside*, Rotterdam: NAI publishers, 2006. 250-255p.
In side out side. [interaktyvus]. [2007.11.23]. Prieiga per internetą:
<http://www.insideoutside.nl>
- 16-17 pav. KOOLHAAS, R. MAU, B. *S, M, L, XL*. London: Monacelli Press, 1995. 239-250p.
- 18-19 pav. Buschow Henley. C21st Century Prison. [interaktyvus]. [2008.04.12.].
Prieiga per internetą: <http://www.buschowhenley.co.uk/projects/education/003.htm>
- 20 pav. Manuel Gausa, Vicente Guallart, Willy Muller, Federico Soriano, Fernando Porras, Jose Morales. The metapolis dictionary of advanced architecture.
- 24 pav. <http://arts.guardian.co.uk/critic/feature/0,,1048090,00.html>

1 PRIEDAS

1.1 lentelė. Laisvės atėmimo ir kardomojo kalnimo įstaigų žemės sklypo ploto normos pagal asmenų skaičių

Įstaigoje laikomų asmenų skaičius	100	300	600	1000
Sklypo plotas vienam nuteistajam (kalinamajam) (m ²)	75	50	30	20

2 PRIEDAS

2.2 lentelė. Laisvės atėmimo ir kardomojo kalnimo įstaigų patalpos ir jų ploto normos

Patalpos pavadinimas	Skaičiavimo vienetas	Plotas, ne mažesnis kaip, (m ²)
1	2	3
Kamerų tipo patalpos kamera	- " -	5,0
Baudos izoliatoriaus kamera	- " -	5,0
Drausmės izoliatoriaus kamera	- " -	5,0
Laisvės atėmimo vietų ligoninės palata	1 lovai	7,0
Kalėjimo kamera	1 žmogui	5,0
Kalėjimo karcerio kamera	- " -	4,5
Tardymo izoliatoriaus kamera	- " -	5,0
Būrio viršininko kabinetas	Patalpa	12,0
Būrio auklėtojo kabinetas	- " -	10,0
Asmeninių maisto produktų laikymo kambarys	1 žmogui	0,15
Patalynės ir spec. aprangos keitimo fondo saugykla	- " -	0,10
Asmens daiktų laikymo patalpa ir rūbinė	- " -	0,25
Laisvalaikio kambarys	- " -	0,4
Drabužių ir avalynės džiovykla	- " -	0,15
Dužas. 1 vieta	15 žmonių	
Valymo inventoriaus ir dezinfekcijos medžiagų laikymo bei paruošimo sandėlis	Patalpa	4,0
Įstaigos viršininko kabinetas	- " -	20,0
Įstaigos viršininko pavaduotojo kabinetas	- " -	15,0
Raštinė	- " -	12,0
Dokumentų priėmimo, išdavimo kambarys	1 darbuotojui	5,0
Dokumentų saugykla	300 bylų	1,0
Tarnybinis darbo kambarys	1 darbuotojui	5,0
Pasitarimų salė	Patalpa	40,0
Vyrų tualetas (1 klozetas, 1 pisuaras, 1 praustuvė)	50 darbuotojų	-
Moterų tualetas (1 klozetas, 1 praustuvė)	20 darbuotojų	-
Įstaigos mokyklos direktoriaus kabinetas	Patalpa	15,0
Mokymo dalies vedėjo kambarys	- " -	8,0
Mokytojų ir mokymo priemonių kambarys	- " -	24,0
Biblioteka	- " -	24,0
Bendrojo lavinimo klasė	1 mokiniui	1,65
Profesinio - techninio mokymo klasė	- " -	2,2
Rūkomasis	Patalpa	8,0
Mokinių tualetas (1 unitazas, 1 pisuaras, 1 praustuvė)	40 mokinių	-
Mokytojų tualetas: vyrų (1 klozetas, 1 praustuvė)		

moterų (1 klozetas, 1 praustuvė)		
PASTABA. Kalėjimo, karcerio, tardymo izoliatoriaus, kolonijos kamerų tipo patalpose, baudos ir drausmės izoliatorių kamerosse įrengiamas unitazas ir praustuvė. Tualetas nuo bendros patalpos atskiriamas ne žemesne kaip 1,2 m aukščio pertvara. Į ploto normą 1 asmeniui neįskaitomas unitazo ir praustuvės užimamas plotas.		

2.3 lentelė. Laisvės atėmimo ir kardomojo kalinimo įstaigų **karantino** patalpos ir jų ploto normos

Patalpos pavadinimas	Skaičiavimo vienetas	Plotas, ne mažesnis kaip (m ²)
1	2	3
Vestibiulis	1 žmogui	0,2
Kratos patalpa	- " -	0,25
Auklėtojo kabinetas	Patalpa	10,0
Budinčio kontrolieriaus kambarys	- " -	8,0
Asmeninių daiktų laikymo patalpa ir rūbinė	1 žmogui	0,25
Valgomasis	- " -	0,8
Indų plovykla	Patalpa	5,0
Miegamasis kambarys	1 žmogui	3,0
Pasivaikščiavimo kiemas	- " -	3,5
Prausykla: 1 praustuvė	10 žmonių	-
Tualetas: 1 klozetas	12 žmonių	-
1 praustuvė	12 žmonių	-
Dušas, 1 vieta	15 žmonių	-

2.5 lentelė. **Kontrolinio praleidimo punkto** patalpų sudėtis ir ploto normos

Patalpos pavadinimas	Skaičiavimo vienetas	Plotas, ne mažesnis kaip (m ²)
1	2	3
Praleidimo koridorius	Koridorius	10,0
Kontrolės viršininko kambarys	Patalpa	8,0
Budinčio kontrolieriaus kambarys	- " -	8,0
Leidimų išdavimo ir lankytojų asmeninių daiktų saugojimo kambarys	- " -	10,0
Kontrolierių poilsio kambarys	- " -	12,0
Asmenų, įeinančių į įstaigos teritoriją bei jų daiktų patikrinimo kambarys	- " -	8,0
Kontrolierių maisto pašildymo ir maitinimosi patalpa	- " -	6,0
Kontrolierių drabužių ir avalynės džiovykla	- " -	8,0
Ryšių ir signalizacijos tarnybos kambarys	- " -	24,0
Darbuotojų tualetas: 1 klozetas, 1 pisuaras	- " -	-
1 praustuvė	- " -	-
Giminaičių laukiamasis su tualetu (klozetas ir praustuvė)	Patalpa	16,0
Giminaičių priėmimo kambarys	- " -	10,0
Trumpalaikių pasimatymų kambarys	1 žmogui	3,8
Siuntinių priėmimo ir išdavimo biuras:		
perdavimo kambarys	Patalpa	4,0
priėmimo kambarys	- " -	8,0
Nuteistųjų arba kalinamųjų priėmimo ir išleidimo kambarys	- " -	25,0
Nuteistųjų arba kalinamųjų kratos kambarys	- " -	8,0
PASTABA. Priklausomai nuo to, kur veiks kontrolinis praleidimo punktas (įstaigos viduje ar		

teritorijoje), patalpų skaičius gali būti mažesnis nei nurodytas 5 lentelėje.

Kontrolinio praleidimo punkto pastate įrengiami trumpalaikių ir ilgalaikių pasimatymų kambariai, siuntinių perdavimo, priėmimo ir išdavimo biurai, asmenų įeinančių į įstaigos teritoriją, bei jų daiktų patikrinimo kambariai, nuteistųjų ir kalinamųjų kratos patalpos.

2.5 lentelė. **Uždarnosios asmens sveikatos priežiūros** įstaigos patalpų ploto normos

Patalpos pavadinimas	Skaiciavimo vienetas	Plotas, ne mažiau kaip (m ²)
1	4	3
Laukiamasis	1 asmeniui	1,2
Registratūra	1 registratoriui	5,0
Perišimo kabinetas (septinis ir antiseptinis)	Patalpa	15,0
Virškinimo kabinetas	- “ -	12,0
Terapijos kabinetas	- “ -	12,0
Ginekologijos kabinetas	- “ -	15,0
Stomatologijos kabinetas	1 stomatologijos kėdei (papildomai kėdei plotas didinamas 7 m ²)	10,0
Fizioterapijos kabinetas	Patalpa	20,0
Rentgeno diagnostikos kabinetas:		
procedūrų kabinetas	Patalpa	34,0
pultinė	- “ -	10,0
fotolaboratorija	- “ -	10,0
gyd. rentgenologo kab.	- “ -	10,0
ligonių tualetas (atliekant žarnyno tyrimus)	- “ -	10,0
žarnyno tyrimus)	- “ -	3,0
Stacionaras	1 lovai	7,0
Izoliatorius:		
pusboksio patalpa:		
šliuzas, palata, tualetas	1 lovai (1 lova 200 žmonių)	14,0
bokso patalpa:		
šliuzas, palata, tambūras, tualetas	1 lovai (1 lova 200 žmonių)	16,0
Tuberkuliozės izoliatorius	1 lovai su praustuve ir tualetu	7,0
Laboratorija	Patalpa	10,0
14.Medicinos sesers kabinetas	- “ -	8,0
Procedūrų kabinetas	- “ -	15,0
Sterilizacinė	- “ -	10,0
Vaistinė	- “ -	6,0
Sandėlis medicinos inventoriui	- “ -	10,0
Ambulatorinių ligonių tualetas	1 klozetas, 1 praustuvė	4,0
Stacionaro ligonių tualetas	1 klozetas, 1 praustuvė	4,0
Stacionaro ligonių dušas (voniai)	1 dušo kabinai (voniai)	2,0

Med. personalo tualetas	1 praustuvė, 1 klozetas	4,0

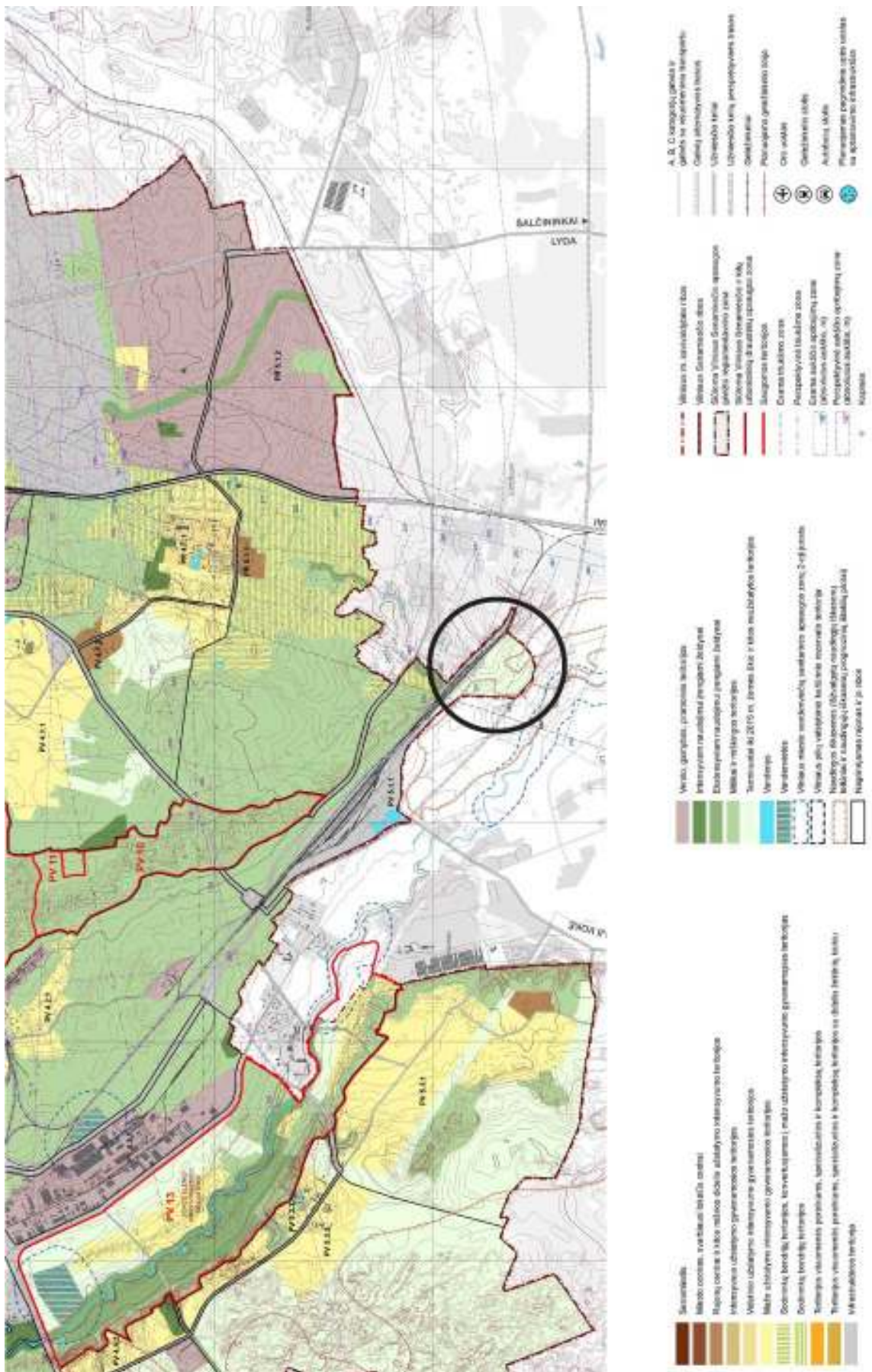
3 PRIEDAS

2.6 lentelė. Laisvės atėmimo ir kardomojo kalnimo įstaigų patalpų orientavimas pagal pasaulio šalis

Patalpos pavadinimas	Patalpos orientavimas					
Nuteistųjų ir kalniamųjų gyvenamosios patalpos	PV	V	R	PR	P	
Nuteistųjų ir kalniamųjų mokymo klasės	PV	V	ŠV	ŠR	R	PR
Maisto bloko karštų patiekalų gamybos patalpos	ŠV	Š	ŠR			
Tarnybiniai kabinetai	PV	PR	R			
Paaiškinimai: PV - pietvakariai PR - pietryčiai ŠR - šiaurės rytai V - vakarai P - pietūs R - rytai R - rytai ŠV - šiaurės vakarai Š - šiaurė						

4 PRIEDAS

Vilniaus m. bendrasis planas 2015, iškarpa

5 PRIEDAS

VU Filosofijos fakulteto, Sociologijos katedros ruošta socialinės apklausos anketa (vadovas prof.A.Dobryninas, studentės U.Lunevičiūtė, M.Brukštutė). Apklausoje dalyvavo 100 Pagirių gyventojų.

Gerbiamas respondente,

Mes esame Vilniaus universiteto sociologijos studentės ir šiuo metu atliekame sociologinį tyrimą. Jo tikslas – ištirti Pagirių seniūnijos gyventojų požiūrį į Vilniaus Lukiškių tardymo izoliatoriaus statybą Pagiriuose. Todėl prašome atsakyti į mūsų anketos klausimus. Atsakymus apveskite rutuliuku, jei reikia – įrašykite savo nuomonę. Anonimiškumą ir duomenų konfidencialumą garantuojame.

Iš anksto dėkojame už Jūsų atsakymus.

Anketa:

- Ar esate girdėję apie Vilniaus Lukiškių tardymo izoliatoriaus perkėlimą?
  - 1) taip
  - 2) ne

Jei atsakėte ne, pereikite prie 11 klausimo.
- Iš kokių informacijos šaltinių gaunate informacijos apie Lukiškių tardymo izoliatoriaus statybą? (pasirinkite 3 svarbiausius šaltinius)
  - 1) televizija
  - 2) spauda
  - 3) radijas
  - 4) internetas
  - 5) iš kaimynų, draugų, giminių
  - 6) kita.....
- Įvertinkite informacijos šaltinių, iš kurių gaunate informacijos apie Lukiškių tardymo izoliatoriaus statybą, kokybę. Gautą informaciją vertinu:

<i>Saltinis/ vertinimas</i>	Labai gerai	Gera	Nei gerai, nei blogai	Blogai	Labai blogai
Iš televizijos					
Iš spaudos					
Iš radijo					
Iš interneto					
Iš kaimynų, draugų, giminių					
Kita.....					

- Ar norėtumėte gauti daugiau informacijos apie Lukiškių tardymo izoliatoriaus statybą?
  - 1) taip
  - 2) ne
  - 3) nežinau

5. Kaip manote, ar Jūsų nuomonė Lukiškių tardymo izoliatoriaus klausimu yra svarbi valdžios institucijoms?
- 1) labai svarbi
  - 2) svarbi
  - 3) nei svarbi, nei nesvarbi
  - 4) nesvarbi
  - 5) visiškai nesvarbi
  - 6) nežinau
6. Ar Jūs buvote supažindintas su Lukiškių tardymo izoliatoriaus statybos Pagiriuose projektu?
- 1) taip
  - 2) ne
- Jeigu atsakėte ne, pereikite prie 8 klausimo.*

7. Ar Jūs buvote supažindintas (-a) su šiais projekto aspektais?

Aspektas:		
Perkėlimo priežastys	Taip	Ne
Naujojo pastato planas	Taip	Ne
Tardymo izoliatoriaus veikla	Taip	Ne
Galimi pavojai ir jų sprendimo būdai	Taip	Ne

8. Kaip manote, ar žemiau išvardintos problemos yra labai svarbios/visai nesvarbios dabartiniame Lukiškių tardymo izoliatoriuje?

Problema/vertinimas	Labai svarbi	Svarbi	Nei svarbi, nei nesvarbi	Nesvarbi	Visai nesvarbi	Nežinau /neturiu nuomonės
Avarinė pastato būklė						
Tardymo izoliatoriaus perpildymas						
Pastato renovacija per brangi						
Apsaugos stoka						
Nepakankamas finansavimas						
Tardymo izoliatorius negali užtikrinti humaniškų sąlygų (higienos, maitinimas ir pan.)						

9. Kaip, Jūsų nuomone, žemiau išvardinti aspektai pasikeis (labai pasikeis/visai nepasikeis) Pagirių seniūnijoje pastačius naują Pagirių tardymo izoliatorių?

Pasikeitimai/vertinimas	Labai pasikeis	Pasikeis	Nei pasikeis, nei nepasikeis	Nepasikeis	Visai nepasikeis	Nežinau/neturiu nuomonės
1) Padaugės darbo vietų						

2) Padidės nusikalstamumas						
3) Sumažės saugumas seniūnijoje						
4) Pagerės seniūnijos ekonominė padėtis						
5) Seniūnija taps labiau prižiūrima ir saugesnė						
6) Subjurs kraštovaizdis						
7) Bus daroma bloga įtaka gyventojams						
8) Kris nekilnojamojo turto kainos						
9) Seniūnija dažniau nei iki izoliatoriaus statymo taps valdžios dėmesio tema						
10) Seniūnija įgaus neigiamą įvaizdį						
11) Pagerės susisiekimo su rajonu sąlygos						
12) Padaugės kasdienybėje susitikimų su kaltinamaisiais ar jų giminėmis						

10. Ar Jūs manote, kad iš esmės naujo tardymo izoliatoriaus statymas Pagirių seniūnijai:

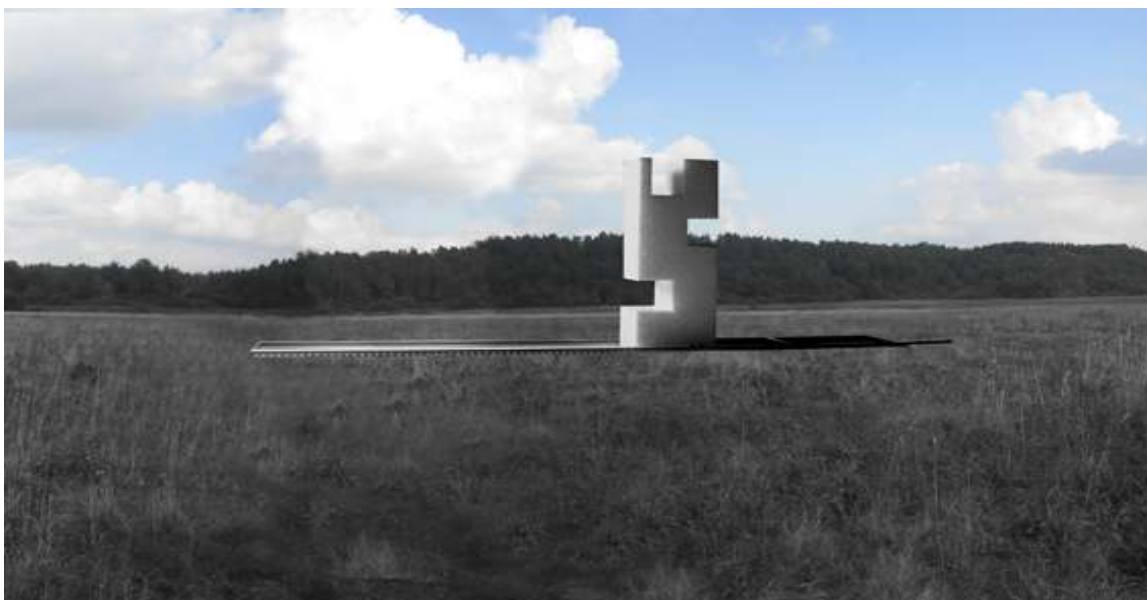
- 1) Sukels daugiau naudos nei problemų
- 2) Nieko nepakeis
- 3) Sukels daugiau problemų nei naudos
- 4) Nežinau

Dabar prašome atsakyti į klausimus, susijusius su Pagirių tardymo izoliatoriaus architektūriniu projektu.

11. Kiek Jums svarbi būsimo tardymo izoliatoriaus architektūra?

- 1) Labai svarbi
- 2) Svarbi
- 3) Nei svarbi, nei nesvarbi
- 4) Nesvarbi
- 5) Visiškai nesvarbi

A.

1) 12. Į ką Jums panašus aukščiau pateiktas architektūrinis projektas (nuotrauka)?

.....

13. Kodėl?

.....
 .....

14. Kaip pasikeistų/nepasikeistų Jūsų nuomonė apie naujo tardymo izoliatoriaus statybą, jei naujas tardymo izoliatorius būtų aukščiau pateiktos architektūros?

- 1) Labai pagerėtų
- 2) Pagerėtų
- 3) Nepasikeistų
- 4) Pablogėtų
- 5) Labai pablogėtų

15. Kaip, Jūsų nuomone, pasikeistų/nepasikeistų žemiau išvardinti aspektai jei būtų pasirinkta aukščiau pateikta naujo tardymo izoliatoriaus architektūra?

	Labai pagerėtų	Pagerėtų	Nepasikeistų	Pablogėtų	Labai pablogėtų
Saugumas					
Kraštovaizdžio išsaugojimas					
Tardymo izoliatoriaus įvaizdis					

B.

12. Į ką Jums panašus aukščiau pateiktas architektūrinis projektas (nuotrauka)?

.....

13. Kodėl?

.....

14. Kaip pasikeistų/nepasikeistų Jūsų nuomonė apie naujo tardymo izoliatoriaus statybą, jei naujas tardymo izoliatorius būtų aukščiau pateiktos architektūros?

- 6) Labai pagerėtų
- 7) Pagerėtų
- 8) Nepasikeistų
- 9) Pablogėtų
- 10) Labai pablogėtų

15. Kaip, Jūsų nuomone, pasikeistų/nepasikeistų žemiau išvardinti aspektai jei būtų pasirinkta aukščiau pateikta naujo tardymo izoliatoriaus architektūra?

	Labai pagerėtų	Pagerėtų	Nepasikeistų	Pablogėtų	Labai pablogėtų
Saugumas					
Kraštovaizdžio išsaugojimas					
Tardymo izoliatoriaus įvaizdis					

16. a) Ar Jūs norėtumėte, kad Pagirių tardymo izoliatorius būtų tokios architektūros kaip nuotraukoje **A.**?

- 1) taip
- 2) ne

b) Ar Jūs norėtumėte, kad Pagirių tardymo izoliatorius būtų tokios architektūros kaip nuotraukoje **B.** ?

- 1) taip
- 2) ne

17. Jūsų lytis:

- 1) Vyras
- 2) Moteris

18. Jūsų amžius:

- 1) 15-24
- 2) 24-59
- 3) Daugiau nei 60

Dėkojame už atsakymus!

6 PRIEDAS

D dalies (sienos) brėžiniai m 1:250

7 PRIEDAS

Namų brėžiniai m 1:200

8 PRIEDAS

Baigiamojo darbo planšetai.